

Міністерство освіти і науки України
Національний університет "Києво-Могилянська академія"
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Могилянська школа журналістики

Магістерська робота

Освітній ступінь – магістр

на тему: **"Висвітлення повномасштабного вторгнення Росії українськими
жінками-журналістками"**

Виконала: студентка 2-го року навчання,
спеціальності 061 Журналістика
Кокалко Анастасія Геннадіївна

Керівник Федченко Є.М.

Доцент, Кандидат наук

Рецензент _____

Магістерська робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

" ____ " _____ 2025 р.

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСВІДУ ЖУРНАЛІСТОК ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГЕНДЕРУ.....	5
1.1 Гендер у медіа: історичний контекст.....	5
1.2 Гендерна нерівність та символічне відображення жінок у журналістиці: статистичні тенденції та сучасні теоретичні перспективи.....	12
1.3 Досвід жінок-кореспонденток у роботі в гарячих точках.....	16
1.4. Робота українських журналісток після початку повномасштабного вторгнення Росії.....	24
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	29
Розділ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТОК.....	31
2.1. Формулювання дослідницького питання та обґрунтування об'єкта вивчення.....	31
2.2. Вибір якісного методу та побудова інструменту дослідження.....	34
2.3. Підхід до аналізу даних: індуктивне тематичне кодування.....	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	44
Розділ 3. ВИСВІТЛЮВАТИ НЕ МОЖНА МОВЧАТИ— ГЕНДЕРНІ УПЕРЕДЖЕННЯ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ПОДОЛАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВОЄННИХ КОРЕСПОНДЕНТОК.....	47
3.1. Гендерні упередження в межах редакційного середовища.....	49
3.2. Гендерні виклики у польовій роботі журналісток.....	53
3.3. Взаємодія з офіційними джерелами та інституційні бар'єри.....	57
3.4. Гендерні стереотипи у сприйнятті журналісток суспільством та їх аудиторією. 59	
3.5. Психоемоційний стан та професійне вигорання. Стратегії подолання гендерних упереджень та жіноча солідарність у роботі.....	63
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
ДЖЕРЕЛА.....	74
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Сучасна журналістика в умовах війни Росії проти України це не просто інструмент інформування громадян, це також і дзеркало суспільних викликів. Серед них гендерні не є виключенням. Головний фокус цієї роботи — досвід українських жінок, які, незважаючи на системні гендерні бар'єри, продовжують висвітлювати події війни. Вони мужньо поєднують фахову компетентність із вразливістю та стійкістю.

Актуальність теми зумовлена загостренням соціальних і професійних викликів, з якими можуть стикатись жінки у медіа під час роботи у зоні бойових дій. Такі гендерні упередження як знецінення експертності медійниць, обмежений доступ до тем або небезпечних, проте важливих локацій — всі ці та низка інших проблем наразі залишаються недостатньо дослідженими у контексті української воєнної журналістики. Додаткової уваги також потребують питання того, як жінки-журналістки адаптуються, протидіють дискримінації та зберігають професійну ідентичність.

Метою цього дослідження є з'ясувати, як саме українські жінки-журналістки сприймають та долають гендерні виклики під час висвітлення російсько-української війни.

Основними завданнями роботи є:

- Проаналізувати форми наявних гендерних упереджень, з якими стикаються медійниці у редакціях, а також безпосередньо під час роботи
- Дослідити вплив оточення на професійну стійкість журналісток
- Зрозуміти та описати індивідуальні, колективні механізми протистояння гендерним викликам

- Порівняти множинний досвід низки журналісток, що працюють у різних медіа та з різними форматами
- А також обґрунтувати значення рефлексивних практик у підтримці професійної ідентичності журналісток.

Об'єктом дослідження став безпосередньо професійний досвід жінок-журналісток, що працюють в умовах війни, з воєнними темами та у зоні бойових дій. **Предмет** — форми прояву гендерних викликів та упереджень у роботі журналісток, а також їхні індивідуальні стратегії подолання, професійна ідентичність і соціальна підтримка в умовах збройного конфлікту.

Теоретичне значення даної роботи полягає у доповненні знань про гендерну динаміку в журналістиці воєнного часу, глибшому розумінні українського контексту у цьому питанні, розширенні розуміння механізмів професійної адаптації та стресостійкості. **Практичне значення** — дослідження має привернути увагу до наявних інституційних та соціальних гендерних проблем, його результати можуть бути використані для підвищення гендерної чутливості у медіа, впровадження політик підтримки журналісток, розробки освітніх програм, а також для подальших глибинних досліджень дотичних тем.

Для обробки даних зібраних з напівструктурованих глибинних інтерв'ю були використані інструменти з функцією Штучного Інтелекту. Зокрема для транскрибування — TurboScribe, для структуризації даних — ChatGPT та Gemini. Варто також зазначити, що в тексті такі слова як "журналістка", "кореспондентка", "медійниця", "репортерка" та похідні вживались як синоніми на позначення жінок-журналісток, що працюють з темами висвітлення російсько-української війни.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСВІДУ ЖУРНАЛІСТОК ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ГЕНДЕРУ

1.1 Гендер у медіа: історичний контекст

Гендерна рівність - важливий аспект сучасного суспільства в усіх сферах життя. Журналістика та медіа-простір загалом не є виключенням. Саме журналістика відіграє ключову роль у формуванні демократії та громадської думки. Роль жінок у цьому полі зазнала важливих змін останніми десятиліттями. Журналістки займають провідні позиції у редакціях та впливають на світовий порядок денний. Медіа по всьому світу рухаються у напрямку гендерної рівності та інклюзивності. Так як жінки звично є представницями меншини, вони привносять у медіа унікальні перспективи і висвітлюють ті питання, які за інших обставин не набрали б такого розголосу.

Згідно з теорією інтерсекційності, яку вперше сформувала Кімберлі Креншоу у своїй статті "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics» [4] множинні соціальні ідентичності, такі як гендер, раса, клас, сексуальність, інвалідність тощо створюють для кожної особи індивідуальні складні переживання привілеїв та дискримінації. Ці різні "ролі" перетинаються і саме через їх перетини формуються якісно нові форми нерівності та утиску. А їх вже не можна зрозуміти аналізуючи окремі категорії ідентичності. Стаття Креншоу є важливим для цього дослідження, оскільки такий підхід дозволяє вийти за межі суто гендерної дискримінації та врахувати взаємодію множинних соціальних ідентичностей, що здатні посилювати, трансформувати або змінювати характер виявів упереджень. [4] У своїй праці Креншоу доходить до ключового висновку, що жоден аспект ідентичності, особливо такий, що через нього особистість може бути дискримінована, не можна відділяти

один від одного. Хоч головним фокусом дослідження Кімберлі Креншоу були чорношкірі жінки, воно все ж є критичним у контексті досліджень будь якої гендерної дискримінації чи упереджень, так як підхід інтерсекційності акцентує увагу на взаємодії принципово різних соціальних аспектів одного індивіда, що можуть посилювати або змінювати форми дискримінації. Інтерсекційність дозволяє вийти за межі аналізу лише гендерного виміру, охоплюючи такі чинники, як вік, етнічне походження, регіональне розташування, сексуальна орієнтація, наявність інвалідності, соціально-економічний статус.[4]

Застосування цього підходу в дослідженні дозволяє розглядати журналісток не як однорідну групу, а як представниць різних соціальних категорій, досвід яких у професійній діяльності формується на перетині кількох вразливих позицій. Наприклад, журналістка з етнічної меншини може одночасно стикатися з сексизмом і расовими упередженнями, що ускладнює її доступ до певних тем або джерел. Аналогічно, жінка з інвалідністю може зазнавати упередженого ставлення, яке поєднує елементи як сексизму, так і ейблізму. [4]

Такий підхід також допомагає виявити ті групи жінок у журналістиці, чий досвід може залишатися маргіналізованим або невидимим у дослідженнях, зосереджених виключно на гендері. Подібно до того, як Креншоу звертала увагу на невидимість досвіду темношкірих жінок у феміністичних дослідженнях, інтерсекційність дозволяє виявити "сліпі зони" у вивченні досвіду українських журналісток, особливо тих, хто належить до менш привілейованих соціальних груп.

Окрім розширення розуміння характеру упереджень, інтерсекційний аналіз також дає змогу глибше дослідити варіативність професійного досвіду в медіа. Так, наприклад, упередження щодо професійної компетентності можуть мати різні прояви залежно від віку журналістки: молодші можуть стикатися з недовірою через

відсутність досвіду, тоді як старші — з ейджизмом, що поєднується з гендерними стереотипами. [4]

Зрештою, інтерсекційний підхід сприяє розробці більш ефективних стратегій протидії дискримінації в медіасфері. Це включає формування інклюзивних редакційних політик, розробку програм професійної підтримки з урахуванням множинних форм дискримінації, а також впровадження навчання щодо міжсекторальної чутливості. Таким чином, використання інтерсекційної перспективи в дослідженні досвіду українських журналісток у часи війни дає змогу не лише глибше осмислити їхню вразливість до упереджень, але й окреслити потенційні шляхи досягнення більшої гендерної рівності та соціальної справедливості у сфері журналістики. [4]

Важливий внесок у розуміння феміністських підходів до аналізу медіа зробила Лінда Штайнер у своїй статті "Feminist Media Theory" [14], що увійшла до авторитетного збірника "The Handbook of Media and Mass Communication Theory".

Штайнер бачить феміністську теорію медіа як динамічну сферу дослідження. Ця теорія впроваджує феміністські ідеї, підходи та методології для аналізу медіа на різних рівнях. Основним посилом роботи Лінди Штайнер є уявлення медіа як простору, де формуються та відтворюються владні відносини. Вона підкреслює, що феміністська теорія медіа має виразне політичне спрямування, оскільки ставить у центр уваги проблематику влади. Феміністська теорія медіа розглядає як самі медіаінституції, процеси всередині них, процеси створення контенту а також медіапродукт як такий. За її первинною гіпотезою, всі ці частини одного цілого підтримують і легітимізують вже існуючі ієрархії, більшість з яких є патріархальними. [14]

У своєму аналізі Штайнер застосовує ключові феміністські концепції щоб досліджувати медіа. Зокрема: розуміння гендеру як соціального конструкту,

концепції патріархату [16], інтерсекційності, "чоловічого погляду». [11], а також теорію феміністської точки зору.

У своєму підході Штайнер виокремлює три ключові напрями феміністського аналізу медіа, які охоплюють усі основні етапи функціонування медійної сфери.

Перший напрям — виробництво та медіаіндустрія — акцентує увагу на тому, як гендер впливає на організаційну структуру самих медіаорганізацій. Наприклад, як стать впливає на кар'єрні можливості для жінок. Або які це створює особливості у корпоративній культурі.

Другий напрям — репрезентація. Тобто як герої залежно від статі власне репрезентовані у журналістських матеріалах. Цей напрям зосереджується на аналізі зображення гендеру в різних жанрах і форматах медіа: від новин до розважальних програм і реклами. У цій частині аналізу досліджується також частина суспільного сприйняття сформованих образів та ідентичностей.

Третій напрям — рецепція та аудиторія — вивчає способи, у які аудиторія, зокрема жінки, сприймає та інтерпретує медіаповідомлення. Особлива увага приділяється подвійній ролі аудиторії: з одного боку, у відтворенні домінуючих патріархальних наративів, а з іншого — у потенціалі до критичного спротиву цим наративам. [14]

Окрему увагу Штайнер приділяє важливості врахування різноманіття жіночого досвіду та застосуванню принципу інтерсекційності Кімберлі Креншоу, описаний вище. Вона підкреслює необхідність аналізу взаємодії гендеру з іншими соціальними ідентичностями, для повноцінного розуміння медійних досвідів та упереджень, що у ньому виникають. Авторка зазначає, що сучасні дослідження мають виходити за межі бінарного розуміння гендеру та враховувати досвід різних соціальних груп.[14]

За Штайнер феміністська теорія медіа це також і форма політичної дії та активізму. Вона підкреслює роль феміністських медіаініціатив та активістських рухів у протистоянні домінуючим медійним наративам та створенні альтернативних платформ для висловлювання голосів жінок та інших маргіналізованих груп. Дослідниця також відзначає еволюцію цієї теорії у медіа. Це динамічне поле, що постійно адаптується до змін у медіаландшафті та до розвитку феміністської думки. Вона наголошує на необхідності подальших транснаціональних та міждисциплінарних досліджень. [14]

Однією з важливих праць для критичного аналізу гендеру у медіа є зокрема стаття Джудіт Батлер "Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity" [2]. Хоч дослідження авторки не зосереджується окремо на медіа, втім її концепції застосовують для розуміння механізмів гендерної репрезентації. Батлер повністю переглядає природу гендеру. Трактують статтю не як фіксовану чи біологічно притаманну рису конкретного індивіда, а як соціальний конструкт, що постійно відтворюється через повторювані культурні практики. Центральним у її теорії є поняття перформативності гендеру, згідно з яким гендерна ідентичність не передують діям, а навпаки – формується через них. [2] Тобто, гендер виявляється у мові, жестах, поведінці, одязі, що цілісно і створює ілюзію даного суб'єкта. Батлер критикує і класичну дихотомію між біологічною (sex) і соціальною (gender) статтю. За її теорією, навіть біологічна стать не є природною даністю, а формується як частина наявного дискурсу. У своїй праці Батлер також використовує теорії інтерсекційного аналізу, зокрема для критики загальноприйнятої політики ідентичності. Така оперує сталими категоріями "чоловік" і "жінка" і вона може ігнорувати різноманітні ризики усередині цих категорій. До прикладу ігнорування національної, класової чи сексуальної приналежності. [2]

Згідно з перформативною теорією, медіа можуть конструювати гендер. Тобто змі можуть бути не лише засобом зображення, але й простором творення гендерних ідентичностей. Через повторювані візуальні й нарративні коди (мова, одяг, поведінка персонажів) медіа активно формують уявлення про маскуліність, фемінність та інші гендерні позиції.

До того ж, медіаконтент може гендерні норми як підтримувати так і підривати – можуть як відтворювати домінуючі гендерні стереотипи, так і підважувати їх, наприклад, через зображення небінарних або квір-персонажів. У такому випадку використання концепції перформативності дозволяє виявити, як альтернативні вистави деконструють традиційні уявлення про гендер. А створені повторювані медіаобрази сприяють формуванню уявлень аудиторії про "нормативну" гендерну поведінку. Батлер також підкреслює необхідність критичного підходу до репрезентацій у медіа. Це дозволяє ставити питання про те, хто саме репрезентується, яким чином вибудовується ця репрезентація, і які соціальні та політичні наслідки вона має. [2]

Ще однією важливою працею для даного дослідження є "Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media", Гей Тачман [17]. Американська медіадослідниця розробила концепцію "символічного знищення" жінок у медіа. Сам термін Тачман запозичила у соціолога Джорджа Гербнера. Він власне і позначає процес систематичного витіснення жінок із публічного дискурсу через ігнорування, маргіналізацію або зображення у спрощених та стереотипних формах. [17]

За Тачман, мас-медіа не просто відображають реальність, а й активно беруть участь у її конструванні. Засоби масової інформації безпосередньо впливають на те, кого вважають значущими суб'єктами суспільного життя. Жінки в медійному просторі часто або відсутні, або представлені через обмежену кількість клішованих ролей — як домогосподарки, матері, сексуальні об'єкти або емоційно нестабільні персонажі.

Навідміну від чоловіків, що найчастіше репрезентовані як активні учасники суспільного, професійного та політичного життя. Жінки у порівнянні зазнають символічної маргіналізації. Навіть коли їхня присутність фіксується, вона супроводжується тривіалізацією — особливо у випадках, коли жінки порушують усталені соціальні очікування, демонструючи незалежність, амбітність або феміністичну позицію. [17]

Дана теоретична рамка є корисною для аналізу медіапрактик у сфері журналістики, зокрема в контексті українських реалій. Жінки-журналістки не лише часто представлені меншою мірою у самих ЗМІ, а й зазнають специфічного символічного стигматизування у публічному дискурсі і у приватній комунікації. Їхні професійні досягнення можуть висвітлюватися у зневажливому або поверховому ключі, так як і взагалі ігноруватись. Навідміну від елементів зовнішності, емоційності чи особистого життя — ці пункти навпаки, отримують непропорційно велику увагу. Увага медіа до питань гендерної рівності в журналістській професії залишається недостатньою, а випадки дискримінації часто ігноруються або розглядаються як виняткові, а не системні явища. Крім того, концепція Тачман дозволяє критично оцінити реакцію медійного середовища на журналісток, які займають активну громадянську позицію, беруть участь у висвітленні чутливих тем або відкрито підтримують феміністичний дискурс. Нерідко такі жінки стають об'єктом критики або ворожості. [17]

Ця теорія, як можна зрозуміти і багато інших має інтерсекційний вимір. Досвід жінок-журналісток є неоднорідним і може бути ускладненим перетином з іншими чинниками. Саме тому аналіз “символічного знищення” в медіа потребує врахування широкого соціального поля, що в ньому і розвивається журналістська ідентичність. [17]

1.2 Гендерна нерівність та символічне відображення жінок у журналістиці: статистичні тенденції та сучасні теоретичні перспективи

У сфері журналістики є ще багато простору для удосконалення. Зокрема, згідно з Global Report on the Status of Women in the News Media від International women's media foundation станом на 2011 рік жінки представляють лише третю частину (33,3%) штатних журналістів в 522 опитаних компаніях.[3] Цей звіт надає комплексний глобальний огляд представництва та ролей жінок у галузі новинних медіа. Дослідження ґрунтується на масштабному зборі даних і пропонує широку доказову базу для розуміння постійного зростання гендерного розриву у цьому секторі медіагалузі. Проводили його впродовж двох років і залучили більше п'ятисот компаній у 60 країнах світу. [3]

Одним з ключових результатів стало те, що 73% менеджерських та редакторських позицій займають чоловіки. У вибірці репортерів паритет також на стороні чоловіків — 64% проти 36%. Водночас серед старших професіоналів статистика дещо краща. Серед досвідченіших журналістів жінкам належить 41%. Що все ще не половина. Такі результати чітко показують, що жінки залишаються меншиною серед штатних журналістів, особливо на керівних та редакційних посадах, тоді як на нижчих або початкових рівнях їхнє представництво є значно вищим. Сам де розподіл журналістських завдань теж є гендерно зумовленим: жінок частіше залучають до висвітлення тем, пов'язаних із здоров'ям, культурою, освітою чи стилем життя, тоді як політика, економіка й збройні конфлікти традиційно вважаються "чоловічими" сферами. Формування новинної повістки здебільшого залишається в руках чоловіків, що переважають на керівних позиціях. Це призводить до відтворення так названого "чоловічого погляду" у ЗМІ, що часто означає меншу видимість для інших маргіналізованих груп і їх досвідів та пріоритетів. [3]

Такий зміщений розподіл підтверджує ключові теорії феміністичної теорії медіа, яка стверджує, що соціальний статус особи безпосередньо впливає на її погляди на реальність. У такому контексті перевага чоловіків у редакціях може призводити до однобічного, маскулінізованого представлення подій, тоді як більш гендерно збалансоване керівництво здатне забезпечити ширше коло інтерпретацій та тем.

Дослідники у Global Report on the Status of Women in the News Media [3] також наводять приклади того, як сексизм у медіа структурах присутній на інституційному рівні. Це проявляється у повільнішому просуванні жінок до позицій впливу, обмеженому доступі до ресурсів і нерівному розподілі відповідальності. Натомість якщо враховувати регіональні відмінності, то Східна Європа має більш позитивні тенденції і зрушення у питаннях гендерного дисбалансу, хоча важливо врахувати що ці тенденції не є універсальними. Це власне ще одна причина проводити локальні дослідження, зокрема і в Україні. Адже в нашій країні питання гендерної рівності закріплені на законодавчому рівні, а видимість жінок-кореспонденток, зокрема тих що висвітлюють війну, набуває чи не найбільшої актуальності.

Втім, як і будь-яке масштабне дослідження, цей звіт має свої обмеження. Він зосереджений на бінарній гендерній моделі, де головними є “чоловік” та “жінка”. Через це досвід інших осіб, які себе не характеризують такими термінами, він може залишатися поза увагою. До того ж частина даних це аналіз самозвітів редакцій. Це може створювати певні спотворення у відображенні реальної ситуації, через низку факторів, зокрема неточність чи бажання медіа виглядати більш прогресивними тощо. Попри це, дане дослідження залишається одним з фундаментальних в контексті вивчення гендерної динаміки в журналістиці. [3]

Та повертаючись до високого відсотку нерівності на керівних посадах, це може призводити до зміщення акцентів. Через переважно "чоловічий" фреймінг на посадах редакторів, фокус може зміщуватись, а картинка досі не є повною. Теорію

фреймінгу вперше запропонував Ервінг Гофман. [7] За оригінальним визначенням "рамка" — це те, як особистість тлумачить події згідно з власним досвідом.

Фрейми це частина конкретного нарративу новин, що спонукають споживача формувати визначену думку і відповідне розуміння цих подій. Новинна рамка може складатись з конкретних слів, понять, образів, які використовуються для вираження журналістських матеріалів. Фреймінг ускладнює розпізнавання діаметральних протилежностей для недосвідченого читача. Це однак не означає, що переважне використання конкретного нарративу завжди призводить до одних і тих самих висновків. Проте це наводить на гіпотезу про те, що коли окремий фрейм постійно домінує в нарративі, більшість споживачів журналістських матеріалів розумітимуть ситуацію однаково. [7]

Тезу про фреймінг підтверджує і дослідження "The Missing Perspectives of Women in News". [8] Коли в керівній структурі новинної організації домінують чоловіки, навіть гендерно збалансована редакція новин продовжує демонструвати чоловічі упередження. В періоди посиленого тиску на медіа, чоловіки на керівних посадах безпосередньо стають залученими до процесу виробництва новин. Вони не сприймають серйозність гендерних питань та рідше піддаються аргументам про необхідність змін редакційної політики. [8]

Та ситуація з гендерною рівністю коливається від регіону до регіону. Так ось наприклад у регіоні Америк представництво жінок недостатнє по всьому регіону. У США жінки складають менше 25% вищого керівництва і лише близько 33% тих, хто обіймає управлінські посади. Аргентині, Чилі, Коста-Риці, Домініканській Республіці та Еквадорі співвідношення чоловіків до жінок приблизно 2:1. Водночас гендерну рівність у Східній Європі, як не дивно, International woman's media foundation оцінюють як загалом позитивну. 85 опитаних компаній з Болгарії, Естонії,

Угорщини, Литви, Польщі, Румунії, України та Росії показують сильну тенденцію до гендерного егалітаризму. Навіть в тих компаніях де рівень представництва жінок нижчий, робочі місця журналісток є надійними. Водночас звіт Global media monitoring project за 2020 рік наводить наступну статистику: для того, щоб повністю подолати гендерний розрив у традиційних медіа потрібно 67 років. [8]

Питання гендерної рівності в українських редакціях вдалось дослідити Громадській організації "Жінки в медіа". У 2023 році ГО разом з Національною радою України з питань телебачення та радіомовлення провели дослідження — "Гендерий профіль Українських медіа" . [21]

Жінкам-журналісткам важче потрапити у міжнародні редакції. Найшвидше присутність жінок зростає у національних новинах, порівняно з міжнародними. Частіше жінки стають кореспондентами у регіональних історіях. Та у тих сферах де вплив журналісток помітний, їх історії зазвичай дуже конкретні та персоналізовані. Так ось жінки переважають у висвітленні кримінальних хронік у Британії, також у висвітленні новин про знаменитостей і зірок у Мальті.

Також існує така тенденція, що жінкам простіше знайти роботу ведучими або дикторками, ніж репортерками чи журналістками. Це може бути наслідком стигматизації і залякування роботою журналіста "в полі". Водночас у ролі ведучих молодих привабливих жінок нерідко ставлять у пару зі старшими "не надто привабливими" чоловіками, для більшої "авторитетності" та утримання глядача. [21]

1.3 Досвід жінок-кореспонденток у роботі в гарячих точках

Попри таку невтішну статистику, жінка-журналістка у небезпечному середовищі це одна з норм сучасного медіа-ландшафту. Можливість висвітлювати події з гарячих точок може отримати будь хто незалежно від гендерної приналежності. Попри це більшість жінок досі стикаються з низкою проблем у своїй роботі. Воєнна журналістика досі вважається такою сферою, де домінують чоловіки.

Дослідження "Female correspondents covering the Spanish Civil war. Assessment of journalistic quality and partiality from a comparative perspective" авторства Рене Лугшвіц [9] може дати ретроспективний погляд на одних з перших жінок-кореспонденток, що працювали у гарячих точках. Ця робота висвітлює роль і внесок медійниць, що висвітлювали події громадянської війни в Іспанії з 1936 по 1939 роки. Згідно з цим дослідженням, саме цей громадянський конфлікт став поштовхом для багатьох жінок, що вперше в значній кількості долучилися до фронтової репортерської діяльності. У межах проєкту дослідники знайшли та ідентифікували приблизно 70 жінок-кореспонденток із 17 країн, серед яких були як досвідчені письменниці й штатні журналістки, так і молоді можна сказати фрілансерки. Дослідники згадують праці низки ключових журналісток того часу, зокрема Вірджинію Коулз, Марту Геллхорн з Сполучених Штатів Америки, також відому австрійську фото-кореспондентку Алісу Шалек та інших журналісток. [9]

Однією з ключових знахідок цього дослідження, стало те, у якому стилі висвітлювали всі ці жорстокі події згадані кореспондентки. Як зазначають самі автори, їхній стиль репортажів тяжів до формату "human interest" — з акцентом на індивідуальні долі, емоції та гуманістичні аспекти війни. Якщо у нинішніх реаліях подібний підхід сприймається як щось належне, то у середині двадцятого століття це становило виразну альтернативу традиційній воєнній журналістиці, орієнтованій на

подієвий раціональний опис. Цікаво те, що значна частина кореспонденток не була офіційно делегована редакціями. Жінки виявляли ініціативу самостійно, керувались власними ідеологічними переконаннями, громадянською позицією та прагненням засвідчити страждання цивільного населення. [9]

Проте працювати тодішнім кореспонденткам доводилось в умовах суттєвих структурних і професійних бар'єрів. Вони потерпали від скептичного ставлення з боку чоловіків-колег, складнощів у здобутті доступу до зони бойових дій та акредитації. Ще однією вагомою проблемою було отримати дозвіл на публікацію матеріалу під власним ім'ям. Їх діяльність свого часу виходила за межі традиційної ролі репортерки. Траплялось, що окрім написання текстів, журналістки виступали також і в ролі фотографок, громадських лекторок, а в окремих випадках ще і у ролі волонтерок та медсестер. [9]

Для цього дослідження "Female correspondents covering the Spanish Civil war. Assessment of journalistic quality and partiality from a comparative perspective" [9] є фактично картою до витоків перших упереджень, з якими стикались журналістки ще у XX столітті. Ця робота демонструє наскільки жіноча перспектива, насправді досі маргіналізована, проте відіграє ключову роль у тому як споживачі медіа згодом бачать конкретний конфлікт. Завдяки емпатійному підходу, орієнтації на повсякденність і соціальну вразливість, матеріали журналісток виявилися здатними доповнити, а подекуди й переосмислити офіційне висвітлення подій. Так саме завдяки цьому громадянська війна в Іспанії не була виключно "чоловічим" наративом у публічному просторі. Світ отримав доступ до альтернативної перспективи на війну. Ця перспектива була більш емоційно насиченою, соціально орієнтованою та гуманістично забарвленою. Ця перспектива розширила уявлення про природу журналістської об'єктивності і поставила під сумнів усталені канони професії. [9]

Число журналісток, які висвітлюють війну зросло у ХХ столітті, зокрема під час війни у В'єтнамі. А також пізніше у висвітленні воєн в Афганістані та Пакистані. Про це у своєму дослідженні “Women war reporters’ resistance and silence in the face of sexism and sexual violence” пише вже до цього згадана Лінда Штайнер. [15]

Сучасні журналістки продовжують стикатись з сексизмом, упередженим ставленням. За Штайнер, жінки, що працюють у гарячих точках стикаються з такими ж ризиками, як і їхні колеги-чоловіки. Але крім цього їм доводиться зіштовхуватися з додатковими викликами, зумовленими їхньою гендерною роллю. За умови роботи в небезпечному середовищі журналістки можуть бути більш вразливими через свою відкритість у спілкуванні під час роботи в зоні конфлікту. Наприклад, у консервативних суспільствах певна поведінка чи розмова може бути сприйнята як недоречна, а прямий зоровий контакт іноді розцінюється як флірт. Для додаткової безпеки репортерки часто змушені вдаватись до різних тактик і моделей поведінки, до яких чоловіки на їх місці не мусили б вдаватись. Наприклад носять дві візитні картки (справжню та з фальшивими контактами) або підроблені обручки, якщо вони незаміжні. Особлива увага приділяється одягу: наприклад, для роботи в Афганістані репортери обирають паранджу для пересування, а також уникають аксесуарів, за які можна схопитися. [15]

У “Women war reporters’ resistance and silence in the face of sexism and sexual violence” [15] авторка пише, що сексизм і стигма це не найгірше, що може очікувати жінку, яка наважилась на роботу в гарячих точках. Безліч репортерок стикаються з сексуальним насиллям на робочому місці. Жінки, які висвітлюють конфлікти, як місцеві, так і міжнародні, особливо в країнах Північної Африки та Близького Сходу, під час виконання своєї роботи все частіше піддаються насильству, включаючи сексуальні домагання та напади. [15]

Дуже показовим у цій темі є кейс-стаді американської журналістки Лари Логан. Його у дослідженні “Women Reporting Conflict: Reflections on No Woman's Land: On the Frontline with Female Reporters” описує Саллі МакЛарен [10]. Стаття структурована як огляд та аналіз книги “No Woman's Land: On the Frontline with Female Reporters” в ширшому контексті медіа-дискурсу про жінок, які висвітлюють події в зонах конфлікту. [10]

Кейс Лари Логан і досі залишається одним з найрезонансніших. Лара Логан працювала головною кореспонденткою із закордонних справ в американському медіа CBS News. [10] Під час її роботи над висвітленням революції в Єгипті, журналістку побили та піддали сексуальному насильству. Після цих жахливих подій журналістка та її медіа відкрито говорили про травматичний досвід. Що назагал є виключенням з правил. Адже навіть в таких випадках суспільство не стає на бік жінки. Журналістів, що зазнають поранень під час завдань, героїзують. Лару Логан навпаки — критикували. Її звинувачували в тому, що вона погана матір, що вона зациклені, як "наркоман" на війні, а також вдавались до постійного віктім блеймінгу. Адже вона досвідчена спеціалістка і мала знати краще, ніж наближатись до агресивно-налаштованих громадян. Її ж власні колеги поширювали чутки про те, що нібито Лара Логан використовувала власне сексуальне життя для отримання доступу до інформації. Це породило ще більшу стигму про те, що жінки нібито обмінюються сексуальними послугами з військовими командирами або військами на передовій за ексклюзивну інформацію або доступ. [10]

"Саме через таке упереджене та критичне ставлення більшість журналісток бояться публічно зізнаватись в тому, що зазнали сексуального насильства. У 2005 році більше половини з 29 опитаних жінок-військових репортерів повідомили

дослідникам Міжнародного інституту безпеки новин, що вони зазнавали сексуальних домагань під час виконання завдання. Багато з них були зґвалтовані. У 2011 році з приблизно 50 журналістів з усього світу, опитаних про їхній досвід сексуального насильства — від групового зґвалтування до агресивних обмацувань — семеро описали, що були зґвалтовані, а п'ятеро інших описали серйозне сексуальне насильство" [10]

Як пише МакЛарен, серед тих небагатьох журналісток, які зважилися поділитися своїм досвідом сексуального насильства, майже всі зазначили, що реакція редакторів була далекою від підтримки. Замість допомоги їх просто відсторонювали від завдання і примушували мовчати. Більшість редакторів бояться, що розголос таких випадків викличе негативну реакцію в уряді країни і ускладнить доступ до джерел. Через це більшість жінок вирішують не розповідати своїм редакторам. Постраждали просто лишаються сам-на-сам зі своїми травмами. А чоловіки-редактори навіть не усвідомлюють справжність ризиків. [10] Серйозність ситуації нерідко ігнорується, а заходи безпеки для жінок просто не посилюють.

Ключовими висновком даного дослідження стало те, що у медіасфері привелює інституційна та медійна сліпота до сексуального насильства: Журналістки часто замовчують напади через страх втратити роботу або бути звинуваченими. Ця сліпота проявляється не лише в замовчуванні інцидентів, а й у небажанні медіаорганізацій відкрито визнати масштаби проблеми. З приводу масштабів проблеми – МакЛарен зазначає, що сексуальні напади є набагато більш поширеними, ніж прийнято вважати. Більшість журналісток просто не діляться цим досвідом зі своїми редакціями. Це унеможлиблює системний погляд на проблему. Це замовчування обумовлене як і страхом перед втратами в кар'єрі, а також й глибоко вкоріненими гендерними упередженнями в самій професії, де панує культ "мужності", що не

терпить "слабкості" — як її часто сприймають через призму жіночого досвіду насильства. Тому теза про те, що сексуальне насильство це лише поодинокі інциденти, є помилковим і небезпечним. Більше схоже на те, що це системна проблема, і вона вимагає визнання на рівні інституційної політики. За даними дослідження International News Safety Institute 2005 року, понад половина опитаних жінок-журналісток зазнали сексуальних домагань або нападів у процесі виконання своїх професійних обов'язків.[10] Відсутність структурованої підтримки, спеціальних інструкцій з безпеки та, найголовніше, відкритого визнання цієї проблеми сприяє подальшій невидимості проблеми сексуального насилля проти репортерок.

Додатковим аспектом, який ускладнює ситуацію, є подвійні стандарти в медіадискурсі, особливо коли йдеться про жінок у зонах конфлікту. Чоловіки "природньо" сприймаються у таких обставинах, а жінок-репортерок піддають сумніву ще на етапі виявлення бажання працювати у зоні бойових дій. Авторка також наголошує на важливості враховування різного рівня ризиків залежно від контексту, регіонального впершу чергу. У дискурсі безпеки привелює "євроцентризм", а ось голоси журналісток з Глобального півдня чути вже "не так голосно". Тому важливо враховувати також і їх, адже через низку локальних особливостей репортерки з цього регіону можуть не мати таких самих привілеїв. Дисбаланс такого "євроцентризму" у самих феміністичних дослідженнях ставить під сумнів універсальність наявного медійного нарративу і вкотре підкреслює важливість інтерсекційного підходу. [10]

Необхідне системне визнання сексуальних небезпек для репортерок, для цього важливо відмовитись від домінуючої героїзації індивідуальних випадків. Звісно ж не варто применшувати вклад жертв, проте необхідно зусередити дискурс на истемних аспектах безпеки. Романтизовані образи хоча й надихають, але можуть маскувати

глибинні структурні проблеми. Кейс-стаді Лори Logan як і повна стаття МакЛарен дають нову перспективу для ще одного фокуса в цьому дослідженні. Оскільки на даний момент існує невелика кількість досліджень про досвід українських журналісток, важливо приділити увагу цій чутливій темі. [10]

Крім безпосередніх небезпек "у полі", жінки також частіше стикаються з додатковими небезпеками і онлайн. Згідно зі звітами International Women's Media Foundation від 2014 року [3], майже дві третини опитаних жінок у медіа зазнавали залякувань, погроз або жорстокого поводження, починаючи від образ до загроз згвалтування чи вбивства. Понад 25% випадків домагань до жінок-журналісток відбуваються в Інтернеті. Дослідження також свідчать, що жінки-журналісти в три рази частіше зазнають образливих коментарів в онлайн-середовищі, ніж їхні колеги-чоловіки. До того ж журналістки частіше відчувають тиск від свого керівництва з вимогою активніше вести особисті соцмережі. Хоча це ефективний спосіб взаємодії з аудиторією, він також відкриває додаткові канали для переслідувань і загроз. [3]

Відповідно до Щорічного звіту "Annual Press Freedom Report" за 2023 рік від Coalition For Women In Journalism [13] ще однією зростаючою загрозою для жінок журналісток є використання Штучного Інтелекту, зокрема і дипфейків для дискредитації та поширення дезінформації. Технології дипфейків, що включають маніпуляцію аудіо та відео, все частіше використовуються для кампаній дезінформації, спрямованих проти них. З розвитком та доступністю ШІ-програм журналісти стають уразливими до створеного контенту, який підриває їхню репутацію та професійну довіру. у 2023 році задокументовано численні випадки використання дипфейків проти журналістів у таких країнах, як Південна Африка,

США, Словаччина та Перу. глобальне зростання кількості дипфейкових відео, спрямованих на телеведучих, має далекосяжні наслідки, зокрема використання таких відео для крипто шахрайства та інших форм маніпуляції. [13]

1.4. Робота українських журналісток після початку повномасштабного вторгнення Росії

24 лютого 2022 року стало переломним моментом для всього українського суспільства. Повномасштабне вторгнення Росії докорінно змінило звичне життя, і журналістика не стала винятком. Від початку повномасштабних бойових дій практично вся територія країни перетворилася на зону підвищеного ризику, що докорінно змінило умови праці журналістів. Зміни в безпековій ситуації були настільки різкими, що поставили перед медіаспільнотою цілий спектр нових викликів, змушуючи оперативно адаптуватися до реальності постійної небезпеки.

Як зазначено у звіті "Journalists in the midst of full-scale war – Report on Ukraine" від Human Rights Platform, [12] українські журналісти практично миттєво зіткнулися з низкою прямих загроз. Серед них — фізичні напади, погрози, арешти, а в окремих випадках — викрадення. Ці дії мали чітко виражену мету: залякати представників медіа та зірвати поширення правдивої інформації про хід воєнних подій. За даними ЮНЕСКО, у 2022 році в Україні загинуло 11 журналістів, що зробило її другою країною у світі за кількістю летальних випадків серед працівників медіа. Інститут масової інформації повідомляв про ще вищу цифру — 43 загиблих. Відмінності в статистичних даних можуть пояснюватися різницею у підходах до методології, але обидві оцінки однозначно свідчать про надзвичайний рівень небезпеки для професійної діяльності журналістів. [12]

Окрема складність виникла в тих регіонах, які опинилися під тимчасовою окупацією. У цих умовах доступ до об'єктивної інформації суттєво ускладнився. Свобода слова була фактично зведена нанівець, а імплементоване окупаційною адміністрацією законодавство кардинально обмежувало професійну діяльність журналістів. Будь-яка спроба відійти від офіційного нарративу окупаційної влади ставила журналістів під серйозну загрозу — від фізичного переслідування до ув'язнення. Редакції, розташовані поблизу зони бойових дій, були змушені евакуюватися у більш безпечні регіони, що часто супроводжувалося втратою технічної бази, архівів та стабільного зв'язку з аудиторією. Це, у свою чергу, спричиняло суттєві труднощі у продовженні повноцінної роботи. [12]

Ще одним вразливим місцем виявилось недосконале законодавче регулювання медійної діяльності. У воєнних умовах стали очевидними структурні прогалини у координації між чинним законодавством та інституціями, які мають його впроваджувати — зокрема у сфері притягнення до відповідальності за злочини проти журналістів. Неефективність правозахисної системи створює передумови для атмосфери безкарності, що лише поглиблює рівень небезпеки для медіапрацівників. [12]

Серед ключових трендів, що визначають сьогоdnішній український медіаландшафт, вирізняються кілька напрямів:

Інституалізація воєнної журналістики. Війна сформувала нову генерацію журналістів, які спеціалізуються на репортажах з лінії фронту. Це сприяло підвищенню якості висвітлення бойових дій, однак водночас поставило питання щодо системної підготовки та безпеки таких кореспондентів.

Феномен "ефекту присутності". Завдяки цифровим технологіям глядачі та читачі мають змогу отримувати новини, фото- й відеоматеріали майже в режимі реального часу. Це створює враження прямої участі в подіях, однак водночас породжує етичні

дилеми, зокрема щодо меж приватності жертв і поширення жорстокого контенту. Нормалізація насильства в медіа. Тривале споживання візуального контенту, що зображає смерть, поранення, руйнування, призводить до поступового емоційного притуплення у аудиторії. Це знижує емпатію та ставить перед редакціями складне завдання — знаходити баланс між необхідністю інформування та запобіганням повторній травматизації аудиторії. [12]

Гендерний вимір в умовах війни заслуговує на окрему увагу. Згідно зі звітом "Women Journalists On The Frontlines Of War And Conflict" [23] , журналістки в Україні, Росії та інших країнах Східної Європи стикаються не лише з прямими ризиками, а й із цілеспрямованими спробами впливати на інформаційні наративи. Такі обставини створюють додаткові виклики для репортерок, особливо тих, хто висвітлює теми корупції, прав людини або військових злочинів. Окрім фізичних загроз, українські жінки-репортерки стикаються з посиленням тиском, зокрема в онлайн-середовищі.

У дослідженні "Гендерний моніторинг каналів телебачення України: тематика війни", проведеному Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення, наголошується, що гендерна рівність юридично закріплена в законодавстві — зокрема, у Законах України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" (2005) та "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" (2012). Проте формальна рівність ще не гарантує її практичного втілення: жінки залишаються маргіналізованими у висвітленні тем безпеки. Військові експерти, що з'являються в ефірах, переважно чоловіки, що знову ж таки свідчить про стійкість гендерних стереотипів [23]

Разом з тим, дослідження "Гендерний профіль українських медіа" від ГО "Жінки в Медіа" [21] демонструє унікальність українського контексту. На відміну від багатьох західних країн, значна частина українських редакцій має переважно жіночий склад. У більшості медіа жінки домінують у творчих і

контент-орієнтованих посадах (наприклад, 77% журналістів — жінки), хоча на технічних посадах частіше присутні чоловіки. Що цікаво, на керівних посадах жінки становлять незначну більшість (52%), однак з віком цей баланс змінюється: у старших вікових групах переважають чоловіки. Це свідчить про структурну нерівність доступу жінок до кар'єрного зростання, незважаючи на домінування у творчих процесах. [21]

Водночас також варто взяти до уваги і дослідження "Гендерний профіль українських медіа" від ГО "Жінки в Медіа» [22] , проте яке автори випустили у 2024 році. Принципово однаковий перебіг дослідження втім показав оновлені і більш чіткі результати. Метою цього дослідження, втім як і попереднього, була комплексна оцінка поточного стану гендерної рівності в медіапросторі, ідентифікація ключових викликів і потенційних напрямків розвитку, а також розробка рекомендацій, спрямованих на вдосконалення редакційної політики з акцентом на принципах інклюзивності, недискримінації та справедливості.

Методологія ґрунтувалася на проведенні онлайн-анкетування, яке відбулося в період з червня по вересень 2024 року. У ньому взяли участь 492 медіаорганізації, що функціонують на території України, за винятком тимчасово окупованих регіонів. Загальна кількість респондентів, представників медіа, склала близько 8900 осіб. Вибірка дослідження охоплювала різні типи медіа: друковані видання, аудіовізуальні засоби масової інформації та онлайн-медіа. Важливо відзначити, що на відміну від дослідження 2023 року, у цьому випадку до аналізу було включено не лише медіа, що мають ліцензію на телерадіомовлення, а й друковані та онлайн-ресурси. [22]

Порівнюючи з попереднім опитуванням, проведеним у 2023 році, яке характеризувалося меншим обсягом редакцій, дослідження 2024 року вирізнялося розширеною вибіркою. Це забезпечило можливість поглибленого аналізу вікової структури, професійних категорій, а також соціальних політик, зокрема тих, що

стосуються підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів війни та осіб з інвалідністю. [22]

Отримані результати свідчать про те, що в українській медіаіндустрії надалі зберігається гендерний дисбаланс. Хоча жінки становлять більшість працівників (58%), їхнє представництво на керівних посадах залишається відносно нижчим. Спостерігається також тенденція до домінування жінок у творчих професіях, таких як класична журналістика, де їхня частка досягає 70-80%. Однак, зі збільшенням рівня управлінської відповідальності частка жінок поступово зменшується. Аналогічно, у середній ланці управління представництво жінок є вищим, ніж у вищому керівництві, але нижчим, ніж серед творчого персоналу.

Віковий фактор також корелює з гендерним розподілом. У старших вікових групах частка чоловіків збільшується, а в деяких професійних категоріях вони можуть навіть чисельно переважати жінок. Чоловіки мають тенденцію до переважання в технічних професіях, тоді як жінки частіше залучаються до професійного навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації. [22]

Аналіз соціальних політик показав, що вони переважно орієнтовані на традиційні гендерні ролі. Жінкам частіше пропонують умови гнучкої зайнятості, соціальний захист, підтримка материнства та опікунства, тоді як можливості для чоловіків, такі як батьківська відпустка або гнучкий графік, використовуються рідше. Незважаючи на збільшення кількості жінок, залучених до медіапростору, їхня участь у процесах прийняття стратегічних рішень залишається обмеженою. Гендерний дисбаланс виявляється не лише в представництві, а й у доступі до соціальних гарантій і можливостей професійного розвитку, що вказує на те, що кількісна рівність ще не трансформувалася в якісну. [22]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Гендерна рівність є ключовим аспектом сучасного суспільства, і медіапростір не є винятком, адже журналістика відіграє важливу роль у формуванні демократії та громадської думки. Роль жінок у журналістиці значно змінилася за останні десятиліття, і вони займають все більше провідних позицій, впливаючи на світовий порядок денний. Теорія інтерсекційності Кімберлі Креншоу підкреслює, що множинні соціальні ідентичності, такі як гендер, раса, клас, сексуальність та інвалідність, взаємодіють, створюючи унікальні переживання привілеїв та дискримінації. Цей підхід дозволяє глибше розуміти складність упереджень і розробляти ефективні стратегії протидії дискримінації в медіа.

Феміністська теорія медіа, розроблена Ліндою Штайнер, розглядає медіа як простір, де формуються та відтворюються владні відносини. Ця теорія аналізує медіаінституції, процеси створення контенту та медіапродукт з точки зору гендеру, враховуючи такі концепції, як гендер як соціальний конструкт, патріархат, інтерсекційність, "чоловічий погляд" та теорія феміністської точки зору. Перформативність гендеру, згідно з Джудіт Батлер, є ключовою концепцією для розуміння того, як гендер формується через повторювані культурні практики, а не є фіксованою рисою. Медіа відіграють важливу роль у конструюванні гендеру через візуальні та наративні коди, відтворюючи або підриваючи гендерні норми та стереотипи.

Концепція "символічного знищення" жінок у медіа, розроблена Гей Тачман, описує систематичне витіснення жінок з публічного дискурсу через ігнорування, маргіналізацію або стереотипне зображення. Це призводить до обмеженого представлення жінок у медіа та їхньої символічної маргіналізації. Статистичні дані свідчать про те, що гендерна нерівність у журналістиці все ще існує. Жінки недостатньо представлені серед штатних журналістів, особливо на керівних та

редакційних посадах, і розподіл журналістських завдань часто є гендерно зумовленим. Це призводить до відтворення "чоловічого погляду" у ЗМІ та обмеженої видимості для інших маргіналізованих груп. Регіональні відмінності у гендерній рівності в медіа також значні, і хоча в деяких регіонах спостерігаються позитивні тенденції, в інших представництво жінок залишається недостатнім. Жінки-кореспондентки у гарячих точках стикаються з унікальними викликами, але їхній внесок є важливим для всебічного висвітлення подій. Попри зростаючу кількість літератури, присвяченої журналістиці в умовах війни, питання досвіду жінок-журналісток під час повномасштабного вторгнення залишається недостатньо дослідженим. Бракує систематизованих емпіричних даних, які б дозволили глибше осмислити специфіку їхньої професійної діяльності в умовах бойових дій. Це стосується як фізичних, так і психологічних загроз, включно з онлайн-насиллям, кіберпереслідуванням та інформаційними атаками. Така прогалина у науковому полі не лише ускладнює розробку політик захисту, а й призводить до недопредставлення жіночих голосів у наративах війни. Відповідно, суспільство не отримує повної картини того, що відбувається на фронтах — не лише фізичних, а й інформаційних. Дані фактори і посприяли подальшому глибинному дослідженню питанню гендерних упереджень, що з ними стикаються українські журналістки, які працюють з висвітленням війни.

Розділ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСВІДУ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТОК

2.1. Формулювання дослідницького питання та обґрунтування об'єкта вивчення

У цій дослідницькій роботі основний фокус приділений відповіді на наступне дослідницьке питання — "Як українські жінки-журналістки сприймають і долають гендерні виклики під час висвітлення війни?". Це питання допоможе глибше зрозуміти досвід жінок, які крім того що професійно займаються журналістикою, ще і працюють саме з темою російсько-української війни. Питання охоплює два ключові аспекти — сприйняття гендерних викликів і упереджень а також механізми їх подолання. Перша частина питання зосереджується на тому як репортерки ідентифікують та осмислюють ці упередження, коли подібні виникають у їх роботі. Зокрема і недовіру до експертності журналісток, сексизм у редакціях або безпосередньо під час виконання редакційних завдань, осмислення особистого становища у журналістиці, відчуття "скляної стелі". Друга частина питання ставить у фокус механізми, способи та ресурси, які українські жінки-журналістки використовують для протистояння цим викликам і упередженням. А також як вони їх обходять та мінімізують їх вплив на свій стан і роботу. Наприклад розвиток власної професійної впевненості, використання соцмереж для акумулювання підтримки а також окремі практики психологічної стійкості. Ще одним аспектом дослідження стане рефлексивний підхід. Тобто аналіз того, як репортерки оцінюють ефективність своєї діяльності. Чи відчувають вони зміни і як конкретно їх дії впливають на професійний розвиток та самореалізацію.

Виходячи з дослідницького питання — "Як жінки-журналістки сприймають і долають гендерні виклики під час висвітлення війни?" — об'єктом дослідження виступає безпосередньо досвід журналісток, як особливої професійної групи.

Жінок-кореспонденток можна визначити як специфічну професійну групу. Вони знаходяться на межі перетину кількох соціальних та професійних ролей, зокрема їх досвід як меншини у патріархальному суспільстві, а також у сфері діяльності, де існують гендерні стереотипи та упередження. Також їхні професійні та етичні стандарти та роль у суспільстві як постачальника інформації. І третє — їх досвід роботи у надзвичайно стресовому середовищі, що вимагає конкретних кроків для стресостійкості та адаптації. Потенційними процесами, що впливають на об'єкт дослідження можуть бути:

гендерні упередження у сфері журналістики - соціально сконструйовані уявлення про жінок та чоловіків у сфері журналістики, що можуть призводити до нерівноцінного ставлення до репортерок;

гендерні виклики власне у висвітленні війни — пов'язані зі статтю труднощі та перешкоди, з якими можуть стикатись жінки-журналістки під час роботи на передовій. Зокрема недооцінка компетентності репортерок, сексуальні домагання, упереджене ставлення з боку колег, джерел інформації та героїв матеріалів;

професійна ідентичність в умовах кризи — прийняття своєї ролі, обов'язків та цінностей як журналістки у контексті війни;

підтримка соціуму — наявність міжособистісних зв'язків між журналістками і їх колегами, родинами, друзями або професійними спільнотами, що можуть впливати на їхню психологічну стійкість та здатність долати труднощі.

Припущення 1 — чим глибшими є гендерні стереотипи та упередження у журналістиці, тим більше викликів відчуватимуть журналістки під час висвітлення війни.

Припущення 2 — наявність міцної соціальної підтримки позитивно впливає на психологічну стійкість українських репортерок. Вони мають змогу ефективніше

долати травматичний досвід пов'язаний з допомагаючи їм ефективніше долати стрес та травматичний досвід, пов'язаний з висвітленням війни та гендерними викликами.

У поставленому дослідницькому питанні не має залежних і незалежних змінних у класичному їх розумінні. Дослідження спрямоване на глибинний аналіз досвіду журналісток, а не на встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами. Тож по суті воно не є кількісним. Однак, у досліджуваних феноменів є взаємозв'язки, що можуть відігравати роль змінних. Незалежні — гендерні виклики як такі. Самі стереотипи, упередження, дискримінація та інші труднощі пов'язані зі статтю виступають контекстуальним фактором. Різні їх типи та інтенсивність можуть впливати на досвід, поведінку та механізми подолання, що їх переживають репортерки. Це зовнішні фактори, їх походження та сила можуть бути різними. До незалежних змінних належать особисте сприйняття журналістками цих викликів, як кожна з них переживає та усвідомлює ці упередження. Це суб'єктивна реакція індивіда на вищеперелічені зовнішні фактори. На цю реакцію впливають як індивідуальні особливості, попередній досвід так і соціальний контекст. Ще однією незалежною зміною є коупінг-механізми, вони ж стратегії подолання. Це також суб'єктивна поведінка, на неї можуть впливати зокрема і сприйняття і наявні ресурси. Незалежні змінні цього дослідження створюють контекст, у якому проявляється досвід репортерок. Залежні зміни — їхні реакції та дії на відповідний контекст. Втім робота не має на меті встановлення статистично значущих зв'язків між конкретно визначеними факторами. Натомість фокусом стануть взаємозв'язки та процеси у конкретних соціальних та професійних умовах.

2.2. Вибір якісного методу та побудова інструменту дослідження

Для розуміння того, як українські журналістки сприймають і долають гендерні виклики під час висвітлення російсько-української війни був застосований якісний метод дослідження, а саме індивідуальні напівструктуровані глибинні інтерв'ю. Був обраний саме якісний метод, адже за Брюсом Л Бергом, вони влучніше підходять для аналізу соціальних середовищ та осіб, що населяють ці середовища:

"Якісні методи дозволяють дослідникам ділитися розумінням та сприйняттям інших і досліджувати, як люди структурують та надають сенсу своєму повсякденному життю. Дослідники, які використовують якісні методи, відкривають, як люди дізнаються та осмислюють себе та інших"

Головна перевага якісних методів дослідження полягає у їх "здатності надавати складні текстові описи того, як люди сприймають певну дослідницьку проблему". Однак, на відміну від кількісних досліджень, що відкривають статистичні закономірності, якісні дослідження зосереджуються на меншій групі людей. [1]

Якісні методи найбільш відповідні для вивчення суб'єктивного досвіду, індивідуального сприйняття. За їх допомогою буде зручніше аналізувати власне механізми подолання гендерних викликів у роботі жінок-журналісток в умовах війни. На відміну від кількісного підходу, який здебільшого має на меті виявлення статистичних закономірностей і потребує чітко визначених змінних, якісне дослідження дозволяє зануритися в контекст, розкрити глибокі мотивації, смисли, інтерпретації, що стоять за діями та висловлюваннями респонденток. Такий підхід спрямований на розуміння того, як саме жінки-журналістки осмислюють свій професійний досвід в умовах гендерної нерівності та в умовах війни, а також якими способами вони формують і підтримують свою професійну ідентичність. [1]

Серед явних переваг якісницького підходу зокрема глибина та багатошаровість отриманих даних, які були зібрані через особисті глибинні інтерв'ю. Метод напівструктурованих глибинних інтерв'ю дозволяє зберігати гнучкість структури –

під час їх проведення є можливість уточнень і розвитку розмови в нових напрямках, які до цього не були розраховані, а виявились під час розмови. Водночас такий підхід дозволив у цьому дослідженні враховувати чутливий і контекстуально залежний характер досвіду жінок у сфері журналістики під час війни. Ще одним важливим аспектом стала мінімізація владних відносин між дослідницею та респондентками. Важливий етичний аспект, особливо при дослідженні гендерних питань та роботи під час війни і часто у небезпечному середовищі. Варто також зазначити, що для цього дослідження були взяті до уваги і інші підходи, зокрема фокус-групи. Такий метод дозволяє відносно просто виділити колективну динаміку. Втім вони можуть обмежувати свободу висловлення чутливого досвіду, оскільки не всі респондентки можуть відкрито говорити про дискримінацію у присутності інших. Також розглядався метод контент-аналізу журналістських матеріалів. Проте у нього також є суттєві обмеження. Контент аналіз не дасть змогу дослідити внутрішні переживання, емоційні стани, та індивідуальні коупінг-стратегії, які є предметом цього дослідження. За Девідом Кресвеллом, якісні дослідження — "це підхід до вивчення та розуміння значення, яке окремі особи чи групи надають соціальній чи людській проблемі". Якісні дослідження є пошуковими і підходять для вирішення дослідницьких питань, які не мають чітких змінних. Також такі методи варто використовувати "коли дослідник хоче надати людям можливість поділитися своїми історіями, почути їхні голоси та мінімізувати владні відносини, які можуть існувати між дослідником та учасниками". [5] Дане дослідження підходить під ці параметри. Важливо визначити і в подальшому докладніше вивчити актуальні гендерні виклики, з якими стикаються медійниці як при роботі "в полі", так і в редакціях, а також з боку суспільства, зокрема і їх аудиторії.

Для цього був підібраний перелік із десяти журналісток, що мають різний досвід, працюють на різних посадах, у різних редакціях. Вони стали

респондентками у глибинних інтерв'ю, що були проведені у якості основного методу. Формат напівструктурованих інтерв'ю дозволяє водночас дотримуватись загального плану запитань і залишати простір для відкритої комунікації. Це особливо важливо в роботі з персональними, чутливими темами, такими як дискримінація, тривожність, небезпека, самореалізація та особистісне зростання. Завдяки цьому формату дослідження отримує деталізовану, щирі і багатогранну картину досвіду респонденток.

Детальні характеристики кожної з інтерв'ю наведені у Таблиці 1.

	Посада	Медіа	Журналістський досвід
1	Кореспондентка	«5 канал»	6-9 р.
2	Фотожурналістка	Фрілансерка, іноземні медіа	Більше 10 р.
3	Кореспондентка	«Ґрунт»	До 5 р.
4	Кореспондентка	«Суспільне»	До 5 р.
5	Відео-операторка	«The Kyiv Independent»	6-9 р.
6	Журналістка	«5 канал»	Більше 10 р.
7	Журналістка / ведуча	«Deutsche Welle»	6-9 р.
8	Відео-операторка	«Телебачення Торонто»	Більше 10 р.

9	Журналістка / ведуча авторської програми	«5 канал»	Більше 10 р.
10	Кореспондентка	«Суспільне»	6-9 р.

Вибірка є збалансованою. У ній присутні журналістки різних професій, як "технічних" так і "творчих". Водночас також наявні респондентки з різних видань, як "молодих" медіа, так і видань, що працюють в Україні десятиліттями. Також важливо було почути досвід про якомога більш різноманітні формати, як текстові матеріали так і фото і відео.

Для проведення напівструктурованих глибинних інтерв'ю необхідний гайд або опитувальник. За Володимиром Паніотто та Наталею Харченко, для проведення інтерв'ю можна використовувати "бланк інтерв'ю». [20] З точки зору соціології, бланк інтерв'ю — це інструмент для збору первинних даних, який містить перелік запитань, а також інструкції для інтерв'юера. Для даного дослідження був сформований гайд, що складається з 20 питань поділених на 6 блоків. Кожен з блоків присвячений окремому аспекту досвіду респонденток та у подальшому допоможе зробити якісний і ґрунтовний тематичний аналіз. Нижче можна ознайомитись з повним переліком питань:

- Професійний контекст

1. Розкажіть, про свій журналістський шлях: з якими темами ви працюєте найчастіше, скільки років у професії?

2. Як змінилась ваша професійна діяльність після початку повномасштабної війни? Чи трансформувались теми, формат чи умови роботи?

3. Які емоційні чи психологічні зміни ви відчули у своїй роботі після 24 лютого 2022 року?

- Досвід гендерних викликів (з перспективи редакцій, героїв та джерел інформації)

4. Чи доводилось вам стикатися з гендерними упередженнями під час виконання професійних обов'язків?

5. Чи проявлялися ці упередження у внутрішньому середовищі редакції — з боку колег, керівництва?

6. Чи виникали такі ситуації безпосередньо "в полі", наприклад, під час спілкування з військовими, офіційними джерелами або героями матеріалів?

7. Чи впливав факт вашої статі на доступ до певних тем, подій або локацій?

8. Чи були випадки, коли вас не включали до знімальних груп, не призначали на поїздки або відмовляли в завданнях через те, що ви жінка?

9. Чи помічали ви різницю у ставленні до вас з боку джерел інформації залежно від того, хто перед вами — чоловік чи жінка?

- Сприйняття аудиторії та суспільства

10. Як, на вашу думку, змінюється сприйняття жінок-журналісток в українському суспільстві під час війни? Чи помітили ви зміни у порівнянні з довоєнним періодом?

11. Чи стикались ви з гендерними упередженнями або стереотипами з боку аудиторії — у коментарях, фідбеку чи публічних реакціях на ваші матеріали?

Баланс особистого та професійного

13. Як поєднання особистого життя (родини, емоційного навантаження, питань безпеки) з журналістською роботою впливає на вас у воєнний час?

14. Чи відчуваєте ви тиск через необхідність бути "емоційно стійкою" на роботі?

- Стратегії подолання гендерних викликів

15. Як ви зазвичай реагуєте або справляєтесь із ситуаціями гендерної дискримінації?

Які стратегії або ресурси допомагають вам?

16. Чи отримуєте ви підтримку з боку редакції або колег у складних ситуаціях? Якою саме є ця підтримка?

17. Які внутрішні ресурси або зовнішні фактори допомагають вам зберігати професійну стійкість і мотивацію?

- Рефлексії, рекомендації, завершальні питання

18. Що, на вашу думку, слід змінити в українських медіа, щоб забезпечити гендерну рівність і подолати бар'єри у професії? 19. Яку пораду ви могли б дати молодим журналісткам, які тільки починають свій шлях?

20. Чи бачите ви позитивні зміни у сфері гендерної чутливості в медіа за останні роки? Якщо так — які саме?

21. Чи є щось важливе, чим би ви ще хотіли поділитися, що ми не обговорили, але вважаєте суттєвим для розуміння вашого досвіду?

Збір даних відбувається під час особистого спілкування дослідника з респондентом. У даному випадку "бланк інтерв'ю" використовується як орієнтир для глибинної розмови, він може набувати змін під час інтерв'ю. Водночас основою є виокремленні однакові питання для всіх респонденток. Під час проведення інтерв'ю можуть також виникати уточнюючі питання. Цей інструмент дозволив забезпечити дослідженню як послідовність так і гнучкість отримання інформації.

2.3. Підхід до аналізу даних: індуктивне тематичне кодування

Тож для комплексного дослідження сприйняття та подолання гендерних викликів, з якими стикаються українські жінки-журналістки під час висвітлення війни був складений бланк інтерв'ю. Його умовно можна поділити на 5 частин, кожна з них спрямована на дослідження конкретного аспекту досвіду респонденток. Перша частина бланку інтерв'ю виконує функцію соціально-демографічного та професійного профілювання учасниць дослідження. Вона включає два ретельно сформульовані вступні питання для отримання важливих контекстуальних даних про журналісток. Зокрема, ця частина зосереджена на з'ясуванні ключових тематичних напрямків їхньої журналістської діяльності до та після початку повномасштабного вторгнення Росії, їхнього загального журналістського досвіду, а також як змінилась їх професійна діяльність після повномасштабного вторгнення. Друга частина розробленого опитувальника про сферу сприйняття та ідентифікації різноманітних форм гендерних упереджень, з якими можуть зіштовхуватися жінки-репортерки на різних рівнях своєї професійної діяльності. Цей блок питань має на меті виявити специфічні прояви упередженого ставлення у внутрішньому середовищі редакцій (наприклад, розподіл завдань, оцінка професійних якостей, можливості кар'єрного зростання), так і під час взаємодії з офіційними джерелами інформації (доступ до коментарів, рівень довіри, ставлення до їхньої експертності). Окрему увагу приділено дослідженню можливих гендерних упереджень, що виникають безпосередньо "у полі" – під час роботи з героями матеріалів, де можуть проявлятися стереотипи щодо жіночої ролі у висвітленні травматичних подій або сумніви в їхній фізичній витривалості та здатності працювати в небезпечних умовах. Наступна, третя частина питань бланку інтерв'ю, фокусується на дослідженні упереджень, що можуть виникати під час особистої комунікації журналісток. Цей блок має на меті розкрити можливі прояви гендерних стереотипів та упереджень, що

надходять від найближчого соціального оточення респонденток, включаючи колеґ поза робочим процесом, членів родини, знайомих, друзів тощо. Розуміння впливу цих міжособистісних взаємодій є важливим для цілісної картини сприйняття та переживання гендерних викликів. Крім того, ця частина бланку інтерв'ю також містить питання, спрямовані на з'ясування сприйняття журналісток широкою аудиторією та виявлення можливих гендерних упереджень з боку читачів чи глядачів, що може проявлятися у коментарях або реакціях на матеріали. Четверта, частина розробленого гайду, безпосередньо стосується дослідження різноманітних механізмів подолання виявлених гендерних викликів. Питання цієї частини мають на меті розкрити активні та пасивні стратегії, які використовують жінки-журналістки для протистояння упередженому ставленню, мінімізації його негативного впливу на свою професійну діяльність та психологічний стан, а також для ефективного виконання своїх професійних обов'язків в умовах війни. Завершальна — п'ята частина бланку інтерв'ю містить важливий блок заключних питань, що надають респонденткам можливість висловити думки, рефлексії та важливі аспекти свого досвіду, які могли не бути повною мірою охоплені попередніми запитаннями. Цей відкритий формат завершення інтерв'ю сприяє отриманню додаткової інформації та забезпечує більш глибоке та цілісне розуміння досліджуваної проблеми з перспективи самих жінок-журналісток.

Дев'ять інтерв'ю були проведені онлайн у форматі відео-конференцій. З дозволу респонденток розмови були записані за допомогою вбудованих функцій у інструментах для відеозв'язку. Одне було проведене особисто, один-на-один через прохання респондентки. Для її зручності розмова відбувалась у її офісі. Це інтерв'ю було записане на диктофон. Тривалість розмов варіювалась від 40 хвилин до 1 години 30 хвилин. Для зручності подальшого аналізу всі проведені інтерв'ю були переведені із запису у текстовий формат.

Отже для подальшого аналізу зібраних даних було застосоване тематичний аналіз. За Вікторією Кларке та Вірджинією Браун, тематичний аналіз — "це це метод виявлення, аналізу та інтерпретації шаблонів значення ("тем") у якісних даних." Авторки розрізняють два підходи до кодування: індуктивний, що базується на досвіді учасників, та дедуктивний, який ґрунтується на теоретичних концепціях. [18] Для того щоб здійснити тематичний аналіз спершу над текстом було проведено первинне кодування — з кожної транскрипції було виділено ключові теми та фрагменти, що стосуються поставленого дослідницького питання. Зокрема згадки респондентками конкретних гендерних стереотипів чи упереджень, опис ситуацій, коли вони проявлялись, а також розповіді про емоційні реакції опитаних журналісток та сприйняття цих викликів. Наступним кроком у аналізі стало безпосередньо тематичне кодування. За Гремом Гіббсом, тематичне кодування — "це спосіб індексації або категоризації тексту з метою встановлення рамки тематичних уявлень про нього". "Воно включає ідентифікацію та запис одного або кількох уривків тексту чи інших елементів даних, які в певному сенсі ілюструють ту саму теоретичну або описову ідею». [6] Кларке і Браун визначають декілька типологій кодування. Зокрема індуктивний, дедуктивний та гібридний аналізи. Індуктивний аналіз це процес у вигляді "піраміди", тобто отримання даних відбувається, по суті знизу догори. Виявлення тем, патернів та безпосередньо кодів виникає з самих даних. Дослідник не визначає тематику заздалегідь. Аналіз починається з прискіпливого читання того, що говорять респонденти і на основі цього відбувається вторинне, саме "тематичне" кодування. [18] У цьому дослідженні був використаний саме індуктивний аналіз, оскільки дослідницьке питання відкрите та спрямоване на вивчення особистого досвіду. Індуктивний підхід дозволяє не нав'язувати заздалегідь визначені теорії чи категорії, а дати змогу респонденткам висвітлити ті аспекти, які є важливими саме для них. Водночас глибинні напівструктуровані

інтерв'ю передбачають багат шарові та детальні відповіді. Індуктивний підхід дозволить працювати з даними без обмежень заздалегідь заданою аналітичною структурою. Це полегшить виявлення неочевидних тем чи значень. З огляду на чутливість теми російсько-української війни індуктивний аналіз дозволить лишатись відкритими до несподіваних відкриттів та зберегти повагу до досвіду кожної учасниці.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Основною методологією для даної магістерської роботи став якісницький підхід. Саме ж дослідження базується на вивченні досвіду українських жінок-журналісток у контексті висвітлення російсько-української війни, а точніше на вивченні гендерних упереджень, з якими вони можуть стикатись у своїй роботі. Вибір такого підходу зумовлений потребою глибокого розуміння складних соціальних процесів, а також індивідуальних переживань, які не піддаються формалізації та не можуть бути точно зафіксовані за допомогою кількісних методів. Ключовою метою дослідження є не лише опис фактів, а й осмислення того, як журналістки сприймають власний досвід, які смисли вкладають у нього, та якими способами справляються з викликами, що виникають у їх професійній практиці в умовах війни.

На відміну від кількісного підходу, орієнтованого на виявлення статистичних закономірностей та фіксованих змінних, якісне дослідження дозволяє зануритися в індивідуальний контекст, мотивації та інтерпретації, що стоять за висловлюваннями респонденток. Такий підхід виявляється особливо релевантним у дослідженні тем, пов'язаних із гендерною нерівністю, соціальними обмеженнями, травматичним досвідом та особистісною стійкістю в умовах воєнного конфлікту. У цьому дослідженні було застосовано метод напівструктурованих глибинних інтерв'ю. Такий формат дозволяє поєднувати чіткість і послідовність у постановці питань із відкритістю до несподіваних тем і гнучкістю у ході розмови. Особистий діалог із респондентками дав змогу налагодити довірливу атмосферу, що є вкрай важливою при обговоренні тем, пов'язаних з дискримінацією, емоційним тиском, конфліктними ситуаціями у професійному середовищі. Глибинність відповідей, їх емоційна насиченість та індивідуальна рефлексія створили передумови для

багатовимірною осмислення досвіду журналісток, урахувавши не лише фактичний рівень, а й особистісне значення цих подій для кожної з них.

Вибірка для інтерв'ю була сформована таким чином, аби охопити якнайширший спектр професійного досвіду. До неї увійшли десять жінок, які працюють у різних типах медіа — державних, приватних, міжнародних — займаючи різні посади, зокрема кореспондентки, фотожурналістки, відеооператорки, журналістки-ведучі. Враховувались як географічне розташування редакцій, так і формат діяльності самих медіа. Такий підхід дозволив зібрати репрезентативні дані та врахувати можливі відмінності у переживанні гендерних викликів залежно від професійної ролі, типу ЗМІ чи тривалості досвіду.

Для забезпечення цілеспрямованості збору інформації було підготовлено детальний інтерв'ю-гайд, що містив двадцять питань, згрупованих у логічні тематичні блоки. Питання охоплювали різні аспекти: від загальної інформації про професійний шлях і зміни після повномасштабного вторгнення до індивідуального досвіду з проявами упередженого ставлення, способів реагування на нього, підтримки з боку колег, а також рефлексій щодо ролі жінки в журналістиці у воєнний час. Така структура дозволила зберегти баланс між уніфікованістю опитування та простором для особистої розповіді, зберігаючи гнучкість та етичну чутливість у процесі спілкування.

Зібрані дані були проаналізовані за допомогою тематичного аналізу — одного з найпоширеніших якісних методів у соціальних науках. У цьому випадку було застосовано індуктивний підхід до кодування, тобто теми та патерни виникали безпосередньо з текстів інтерв'ю, а не визначались наперед. Такий підхід забезпечує дослідницьку відкритість до нових значень, дозволяє уникнути нав'язування готових категорій і сприяє виявленню неочевидних тенденцій. Це особливо важливо у

дослідженні чутливих, емоційно складних тем, де кожне свідчення має унікальну вагу та потребує інтерпретації з повагою до контексту.

Загалом обґрунтоване використання якісного підходу, напівструктурованих інтерв'ю та індуктивного тематичного аналізу забезпечує не лише глибину, а й методологічну надійність цього дослідження. Воно дозволяє розкрити складний і багатогранний досвід українських жінок-журналісток, які працюють у критичних умовах війни, і водночас щодня долають додаткові бар'єри, зумовлені гендерною нерівністю та професійними стереотипами.

Розділ 3. ВИСВІТЛЮВАТИ НЕ МОЖНА МОВЧАТИ— ГЕНДЕРНІ УПЕРЕДЖЕННЯ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ПОДОЛАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВОЄННИХ КОРЕСПОНДЕНТОК

Для відповіді на дослідницьке питання даної роботи необхідно проаналізувати зібрані 10 напівструктурованих глибинних інтерв'ю. Як вже було зазначено раніше для цього буде використано тематичний аналіз, який власне і є методом виявлення та інтерпретації повторюваних патернів значень у якісних даних. За Браун і Кларке є три типи тематичного аналізу – індуктивний, дедуктивний та гібридний. Для даної роботи індуктивний аналіз є найбільш підходящим, оскільки дослідження спрямоване на вивчення особистого досвіду жінок-журналісток, і важливо зрозуміти їх думки без попередньо заданих рамок. Отож індуктивний аналіз це такий, за яким теми виникають з самих даних, без попереднього визначення дослідником. [18]

Для визначення тем всі 10 відеозаписів інтерв'ю були переведені у текст. З прикладом одного з них можна ознайомитися у Додатку 1. За Браун і Кларке (2006) послідовні етапи тематичного аналізу наступні:

1. Ознайомленні з зібраними даними
2. Окреслення початкових кодів
3. Первинний пошук тем
4. Перегляд виокремлених тем
5. Визначення та найменування остаточних тем
6. Підготовка тем

Після транскрибування, тексти були прочитані і серед них за алгоритмом прийнятим у методі тематичного кодування вдалось окремлити основні теми, які найчастіше згадували респондентки. Таких тем є шість:

- **Гендерні упередження в межах редакційного середовища.**

Ця тема охоплює практики всередині редакцій, з якими працюють респондентки. Зокрема такі, що можуть виявляти упереджене ставлення до журналісток з боку колег, керівництва чи у професійному розподілі обов'язків. Це можуть бути як відкриті форми дискримінації, так і приховані – наприклад, недовіра до професіоналізму жінок або менш вигідні завдання. Вона є ключовою для розуміння, як структурна нерівність вкорінена у медіаорганізаціях.

- **Гендерні виклики у польовій роботі журналісток.**

Ця тема стосується складнощів роботи респонденток безпосередньо у полі – під час збору інформації, роботи з героями матеріалів, на місцях подій. Тут відображаються ситуації, коли жінки-журналістки стикаються з недовірою, сексизмом або загрозами, зумовленими саме їхньою гендерною ідентичністю.

- **Взаємодія з офіційними джерелами та інституційні бар'єри**

У даній частині йдеться про труднощі доступу до інформації, офіційних коментарів чи участі у подіях, з якими стикаються журналістки саме через упереджене ставлення до них як жінок. Такі бар'єри можуть проявлятися у недопуску на заходи, ігноруванні запитів або зверхньому ставленні.

- **Гендерні стереотипи у сприйнятті журналісток суспільством та їх аудиторією**

Ця тема розкриває, як громадськість сприймає журналісток — включаючи реакції на публікації, публічні виступи, зовнішність чи поведінку. Це дає змогу простежити, як

стереотипи впливають на репутацію та професійну легітимність журналісток у суспільстві.

- **Психоемоційний стан та професійне вигорання**

Тут досліджується, як систематичний тиск, зокрема гендерно зумовлений, впливає на емоційний стан журналісток, їхню мотивацію, здатність до роботи та психічне здоров'я. Це важливо для розуміння комплексного впливу дискримінації на професійну діяльність.

- **Стратегії подолання гендерних упереджень та жіноча солідарність у роботі**

Остання тема акцентує увагу на тому, як самі журналістки намагаються долати гендерні виклики: як індивідуально, так і через підтримку колежанок. Вона включає практичні поради, самоорганізацію, мережування та приклади протидії дискримінації, що також вказує на потенціал для змін у медіа.

3.1. Гендерні упередження в межах редакційного середовища.

Редакція це завжди те місце звідки починається будь-яка робота над будь-яким журналістським матеріалом. Надзвичайно важливо щоб це було місце, де тебе підтримають і допоможуть, незалежно від того над чим ти працюєш, або жінка ти чи чоловік. У попередніх розділах вже було розглянуто тези про те, що нині в українських редакціях кількість жінок навіть переважає. Очевидно серед усіх працівниць є ті, хто працює на передовій і з темами, пов'язаними з війною. Більша кількість респонденток, розповідаючи про свої редакції, мали досить позитивні тенденції. Наприклад Респондентка № 5 розповіла, що не мала досвіду гендерних

упереджень у більшості редакцій, у яких працювала. Варто зазначити, що нині вона працює у незалежному медіа "The Kyiv Independent" на позиції відео-операторки. Проте її загальний досвід у журналістиці більше 6-ти років:

“Ні, в мене не було такого, я працювала в адекватних редакціях, на “Громадському” на “Суспільному”, трохи на “Радіо Свобода”, також в мене був досвід на фрілансі. В редакціях я ніколи не стикалася, тому що в більшості медіа у нас адекватні, мені здається. Ти співпрацюєш з людьми, які адекватні, які поділяють твої цінності.”

Водночас респондентка № 10 згадує свій досвід на “Суспільному” не так позитивно. Кореспондентка поділилась переживаннями, що на початку своєї кар’єри стикалась з недовірою від редакторів. У розповіді про себе журналістка згадала, що з самого початку кар’єри хотіла працювати з воєнними або дотичними темами. Адже низка особистих факторів у її житті призвела до такого бажання. Проте досить довго респондентці не вдавалось отримати відряджень чи розподілень по темах, що її цікавили:

“ Мені казали, у нас там вже є філія і журналісти. Але це ще непогана відповідь. Бувало казали “ти дівчинка, ти ще маленька, ну куди, 18 чи 19 років”.

З подібними висловлюваннями на кшталт “ти ж дівчинка” у своїй роботі зіштовхувались 90% опитаних для цього дослідження респонденток. Подібні висловлювання у ньюз румах демотивують журналісток, до того ж применшують важливість їх роботи. Це посилює стигму і зменшує бажання далі працювати з подібними темами:

“Дуже багато було такого, коли там умовно казали, навіть редактор, з яким я в дуже хороших стосунках, він досі працює зі мною, він казав, що “тобі

народжувати, ти жінка, ти маєш більше думати про це.” Такі якісь дуже сексистські вислови, навіть як мобінг можна це сприймати частково”, – розповіла Респондентка № 7.

Аналіз зібраних даних виявив випадки маніпулювання уявленнями про соціальні ролі, що обмежують можливості поєднання професійної діяльності та особистісних ідентичностей. Наративи, що стверджують пріоритетність однієї ролі над іншою (наприклад, "або журналістка, або мати"), сприяють відтворенню гендерних стереотипів. Окрім цього, респондентки засвідчили існування інституційної недовіри, яка проявляється у формі обмеження доступу до "важливих" професійних завдань. Подібні практики інституційної дискримінації призводять до нерівномірного розподілу професійного досвіду:

“Була ситуація, на той час я була в ньюзрум і казала, що я дуже хочу поїхати, бо в якраз вирішували, хто. Але тоді відправили іншу колегу, в нас вона працювала регіональною редакторкою, і якби послалися на більший досвід, але я пам'ятаю, що її прям впрошували поїхати, а я, наприклад, дуже сильно хотіла сама. І коли тобі кажуть, відправимо не тебе, бо в тебе менше досвіду роботи, то це дуже смішно, тому що, а звідки він з'явиться, якщо ви не дасте шанс поїхати?”

Водночас досвід дівчат напряму залежить від самих медіа. Так ось Респондентка №2 працює на фрілансі і здебільшого виконує редакційні завдання від іноземних редакцій. Вона зазначила, що для закордонних медіа немає значення статусу репортера. Навідміну від українських колег, що досі оперують стереотипами:

“Я маю велику привілегию працювати в іноземних медіа, де взагалі моя стаття не має ніякого значення. Я не чула за останні три роки ніколи нічого пов'язано з моєю статтю, ні додаткових вимог, ні додаткових поблажек, ні “ти не будеш туди

їхати, тому що це небезпечно”, жодного разу. Я чула сексистські випадки, але від українських колег. Закордонні колеги кажуть що це настільки непрофесійно і не етично, і я виключно це чую подібне від українців досі, але я думаю, що вони згодом навчаться чомусь від роботи з іноземними ЗМІ.”

Варто зазначити, що досвід журналісток, які працюють у так названих "нетрадиційних" або незалежних медіа, таких як "Ґрунт" чи "Телебачення Торонто", демонструє суттєво позитивніші тенденції. Зокрема, респондентки з цих видань заперечували наявність навіть мінімальних проявів сексизму у внутрішньому середовищі редакцій. Натомість вони послідовно наголошували на всебічній підтримці з боку колег, незалежно від гендерної приналежності, що вказує на відмінності у корпоративній культурі та цінностях цих організацій:

“Серед колег, навпаки, і це частіше, до речі, були чоловіки, вони кажуть, що в нас більше журналістів, які їздять як репортажники на фронт, це частіше жінки. В силу різних причин. Хтось з чоловіків, наприклад, мобілізований. Я з цим зіштовхнулася, і вони дійсно горять військовою тематикою, я дуже багато таких знаю”

Узагальнено, проаналізований досвід журналісток у їх редакціях демонструє значну варіативність залежно від типу редакції. У незалежних медіа переважають практики підтримки та рівного ставлення, тоді як у традиційних редакціях досі фіксуються випадки гендерної дискримінації. Стереотипи щодо жіночих ролей і надалі продовжують впливати на розподіл професійних завдань і можливостей.

3.2. Гендерні виклики у польовій роботі журналісток.

Ще одним важливим індикатором рівня гендерної толерантності в українському суспільстві, що безпосередньо впливає на професійну діяльність журналісток, є характер взаємодії самих репортерок з героями їхніх матеріалів. Упередження та стереотипи, що проявляються в цих комунікаціях, можуть мати деструктивний вплив на професійну мотивацію, а в окремих випадках – навіть повністю унеможливити ефективне виконання журналістських завдань. Цей аспект є особливо критичним, оскільки професійний успіх журналіста значною мірою залежить від довіри та співпраці з джерелами інформації та безпосередніми учасниками подій. Недооцінка компетентності, прояви сексизму або упереджене ставлення з боку героїв можуть підривати авторитет журналістки, створювати бар'єри для отримання достовірної інформації та, зрештою, впливати на якість та повноту висвітлення подій. Багато респонденток зазначали, що більшість героїв їхніх матеріалів це чоловіки дотичні до армії, в основному безпосередньо військовослужбовці. Саме від них журналістки чують зневажливі коментарі і сексистські жарти. Не рідкими бувають також спроби флірту саме під час того, як репортерки виконують свої професійні обов'язки:

“Ми заїхали на кілька днів на позиції, ти там спілкуєшся з чоловіками, хтось адекватно на тебе реагує, а хтось починає з тобою фліртувати і ти ставши йому питання, він не відповідає на них, бо він починає до тебе підходити щось жартувати. Проходить буквально 10 хвилин, йому це саме питання ставить чоловік, там, колега, і він абсолютно адекватно на нього відповідає”

Респондентка №2 зазначила, що попри свій значний досвід і деяку медійність, досі все одно готується до того, що перешкоди в її роботі виникатимуть:

“Армія все одно залишається дуже сексистською структурою. Я не можу говорити недружньою, бо я не є частиною війська, але я, скоріше, завжди за замовченням

розумію, що мене будуть сприймати як дівчинку, і мені треба буде щось доводити. Особливо якщо мене не знає особисто командир, або якщо немає якоїсь рекомендації, або якщо підрозділ не знайомий з моєю роботою, з моїм ім'ям”.

Подібний досвід у своїй роботі згадує і Респондентка №6 :

“З початку війни, в 2014-2015 році, ти постійно мусиш витратити час, енергію, щоб доводити, що ти приїхала не розважатись, не шукати чоловіка собі і ти не хочеш слухати історії про те, що тобі треба сидіти вдома, а як тебе сюди відпустили батьки”.

У цій частині роботи також привелює стигма про непеєднуваність соціальних ролей. Досить часто виникають маніпуляції репродуктивними функціями журналісток – “вам краще народжувати дітей”. Як зазначають самі респондентки, їх колегам-чоловіками такого чути не доводиться:

“Таке здебільшого від військових, якоїсь середньої ланки звучить. Коли ти вже домовився з прес-офіцером, все, ви зустрічаєтесь, а ця людина тебе мала провести, і він дивується чомусь, що ти дівчина. Коли я їхала з водієм на позицію в Харківській області. І він каже: “я часто їжджу, ввожу журналістів, дівчат, і я оце думаю. Вони мають дітей народжувати, а не тут бути. Чого ви всі сюди їздите?”

(Респондентка №9)

“Але дуже часто буває, коли їдеши умовно на лінію фронту, і там військові, вони не роблять це зі зла, але вони такі, ой, ти дівчинка, навіщо тобі це? Туди не лїзь. Вони це роблять дуже обережно, але з іншого боку, це знецінює мою роботу. Тому що тут і зараз я не дівчинка, а журналіст”. (Респондентка №4)

Коли герої матеріалів, особливо військові, сприймають журналістку крізь призму

гендерних стереотипів – як "дівчинку", яка "має народжувати дітей, а не тут бути" це створює значні перешкоди у створенні якісного матеріалу. Стає набагато важче отримати релевантну і потрібну інформацію, адже головний фокус історії фактично відмовляється сприймати журналіста як професіонала. Це може нівелювати весь попередній досвід кореспонденток.

При постійному повторенні, такі ситуації безпосередньо призводить до втрати часу, якого часто в умовах роботи на передовій і так недостатньо. Така стигматизація також ускладнює отримання прямих відповідей і необхідних деталей, що зрештою негативно впливає на якість журналістського матеріалу. Обмежений доступ до джерел або ігнорування запитань перешкоджає створенню всебічного висвітлення, знижує глибину аналітичного підходу та підвищує ризик викривлення інформації внаслідок вимушеного використання опосередкованих джерел або припущень.

Водночас журналістки зазначають, що наявні гендерні упередження, хоча й викликають моральний дискомфорт, рідко перешкоджають безпосередньому виконанню професійних обов'язків. Попри наявність стереотипів, редакційні завдання успішно реалізуються. Крім того, респондентки відзначають зростання рівня поваги з боку героїв матеріалів, що часто зумовлено присутністю жінок у бойових підрозділах, з якими співпрацюють журналістки:

“Чоловіки, особливі звичайні, не офіцери, в них немає великих посад, і вони працюють тільки з чоловіками, в них є оце застереження. А що може ця жінка? Вона не витримає стрес. Хіба вона зможе просидіти на передній лінії стільки, скільки я. І це здебільшого в старших людей. Але як тільки вони починають працювати з жінкою, то думка змінюється”. (Респондентка №3)

“Якщо в підрозділі класно працює дівчина на своїй бойовій посаді, ти ніколи не почувши жодного сексистського жарту. Я завжди завдячую всім цим жінкам, коли я приїжджаю працювати в такі підрозділи, що мені ніхто не скаже жодного кривого

слова через мою статтю, але це завдяки жінкам і дівчатам. І я так само сподіваюся, що моя робота допомагає іншим колежанкам, які потім працюють з цим підрозділом, або принаймні мій приклад може когось теж підтримати, що це можна робити”. (Респондентка №2)

Хоч більшість респонденток у розмові і намагались виділяти позитивні тенденції, неможливо ігнорувати факт того, що їх взаємодія з героями матеріалів нерідко виявляла глибоко вкорінені гендерні упередження. Вони часто проявляються у формі недовіри, знецінення професійної ролі або небажаних сексуалізованих коментарів. Такі практики створюють додаткові бар'єри до отримання повної та достовірної інформації. Стигматизація та стереотипізація жіночої ролі особливо поширені у військовому середовищі, що впливає на якість журналістських матеріалів. Та все ж позитивні зміни простежуються у підрозділах, де вже працюють жінки на бойових посадах, що сприяє формуванню більш інклюзивного ставлення до журналісток.

3.3. Взаємодія з офіційними джерелами та інституційні бар'єри

Ще однією темою у тематичному аналізі даного дослідження органічно виділились упередження проти журналісток під час їхньої співпраці з офіційними джерелами. Хоча відкритий сексизм поступово відступає, його м'які форми — зокрема, "жартівливі" висловлювання, знецінення або протекційне ставлення — залишаються поширеним явищем:

“На рівні вищого керівництва я з таким не стикалась. З тими ж прес-офіцерами чи щось таке. В мене є один-другий дуже хороший прес-офіцер. І це його жартівлива

форма. Він так може сказати. Куди я тебе пуцу, ти ж жінка. Але прям, щоб жорстко, то такого ні”. (Респондентка №3)

Хоча респондентка наголосила на тому, що це просто “жарт”, сам факт наявності подібного ставлення свідчить про те, що журналісток попри значний досвід все одно бачать як маргіналізовану групу. Слабшу, таку, що потребує більшого захисту або будь-якого іншого спеціального ставлення. До того ж журналісток нерідко не допускають до роботи на певних позиціях, аргументуючи це необхідністю "захисту жінки" або неприйнятністю її присутності через стать. Такі обмеження, як правило, не мають чіткого регламенту і реалізуються на рівні індивідуальних рішень командирів, що тільки підтверджує інституційну слабкість у питаннях гендерної рівності:

“Я хотіла потрапити дуже у одне місце , коли знімала бригаду в квітні 2022-го. Я знала, що в них є одне місце, на яке я спокійно могла би потрапити, але як мені потім сказали хлопці, з якими я спілкувалася – їхній командир, який при тому дуже добре до мене ставився, він прям прямою мовою сказав, що ні, ми дівчину не пустимо сюди, подумайте своєю головою. Мені було дуже неприємно”
.(Респондентка №9)

Крім того, респондентки описують випадки, коли через стать їм відмовляли в доступі до чутливих тем або локацій, що прямо впливає на обсяг та якість журналістського матеріалу. Інституційні бар’єри посилюються і через неформальні ситуації, коли журналістки змушені обирати між особистою безпекою та професійною етикою — зокрема, у відповідь на сексуалізовані або маніпулятивні комунікації з боку офіційних осіб:

“Наступного дня ми йшли по Станиці-Луганській, і ми зустріли прикордонників, і щось ми з ними поговорили. Ми повернулися в готель, і мені подзвонив хтось з прикордонників і сказав: "Доброго вечора! Які у вас плани на вечір? Може, ми вас

запросимо на вечерю?" Тобто, це було дуже неоднозначно, це точно було не просто запрошення на вечерю. Ми звісно відповіли, що зайняті. І ти розумієш, що не можеш грубо сказати "ні", ти розумієш маєш з цими людьми далі працювати, і тобі не хочеться з ними сваритися". (Респондентка №8)

"Казали, пояснювалося от вона ж жінка, і що як же так, не можна наражати тебе через твою статтю на таку небезпеку. Але чи зупиняло це мене? Ні. Ще буває таке – ой, в мене донька, ви там віку моєї доньки, як же ж так, я не можу це прийняти, але в діалозі зазвичай виходило переконати в зворотному. Чула і таке, що ми не хочемо, щоб загинула жінка на під'їзді туди". (Респондентка №2)

До того ж респондентки зазначають, що такі зневажливі коментарі можуть справді заважати роботі і їм доводиться вимушено адаптуватись до таких умов роботи. У ситуаціях, коли журналістки стикаються з небажаними формами поведінки з боку джерел інформації, проте не можуть змінити обставини через дедлайни чи редакційні завдання, вони змушені вдаватися до різних способів уникнення такої поведінки, що безперечно ускладнює і без того непрості задачі. Це проявляється в тому, що журналісткам доводиться ігнорувати неетичну поведінку, ухилятися від конфронтації або прикидатися, що ситуація не викликає дискомфорту.

"Тут питання в твоїй задачі, якщо ти розумієш, що, тобі треба знімати вже, і тобі треба знімати конкретно цю людину, і ти не можеш. В тебе є або дедлайн, або таймінг, або якась ідея, яка сталася конкретно, і ти не можеш обійти, і ти маєш тільки з цими людьми спілкуватися. В такому випадку ти не можеш сказати ні, тому доводиться десь віджартовуватися, десь на щось закривати очі, робити вигляд, що ти не зрозуміла, або ще щось". (Респондентка №5)

Такі обставини створюють додаткове психоемоційне навантаження і моральні дилеми, з якими як правило не стикаються чоловіки-журналісти. Ці ситуації до

всього підкреслюють глибшу структурну проблему — у жінок недостатньо інституційної підтримки у професійних кризових ситуаціях, коли журналістка залишається одна на один з системною нерівністю.

Отже попри часткову нормалізацію ставлення до жінок у професії, їх взаємодія з офіційними структурами все ще часто обмежена стереотипами, що призводить до нерівного доступу до джерел, тем і професійних можливостей.

3.4. Гендерні стереотипи у сприйнятті журналісток суспільством та їх аудиторією

В ході запису інтерв'ю самі респондентки неодноразово згадували, що кількість військових кореспонденток-жінок якщо не більша за чоловіків, то принаймні надзвичайно швидко зростає. Попри те, що їх професіоналізм журналісток не поступається будь-кому іншому, ставлення до них у публічному просторі нерідко позначене упередженістю, сексизмом та недовірою. Такі стереотипи мають прямий вплив на те як журналісток сприймає їх аудиторія та суспільство. Зокрема, респондентки розповідали, що постійно стикаються з оцінками, що базуються на зовнішності, а не на змісті їхньої роботи:

“Був у мене колись коментар: “дівчата, особливо такі, мають бути на подіумі, а не в танку, ви щось робите неправильно”. Або таке – “у вас що, не було чоловіка, щоб послати його на фронт?” (Респондентка №3)

“Хоча я бачила коментарі, що мені треба блефаропластику зробити, щоб синців під очима не було. Хто знає, що я на тому відео не спала навіть не пам'ятаю скільки днів, просто на енергетиках трималась. Не вмивалась і нічого не робила, бо просто умови не дозволяли”. (Респондентка №1)

“Отакі речі я багато разів чула – “нащо таких красивих жінок, нащо тобі їхати на фронт, нащо тобі це потрібно”. Таких фраз, я з ними зіштовхувалась мільярд разів за життя. Коли ти комусь кажеш, що ти дуже хочеш поїхати на фронт, і тобі “та нащо воно тобі здалося”. Ти постійно маєш пояснювати людям, чому в період повномасштабного вторгнення для тебе це важливо” (Респондентка №4)

Подібні коментарі на кшталт "дівчата мають бути на подіумі, а не в танку" демонструють спроби знецінити професійну мотивацію журналісток. Такі вислови мають глузливий або зневажливий підтекст і ставлять під сумнів право жінки бути присутньою в зоні бойових дій. Це підсилює стереотипи про те, що “жінкам не місце на фронті”, попри те, що ця війна не ділить страждання на гендери. Аудиторія, що постійно запитує навіщо “таким гарним дівчатам” бути на передовій, таким чином зводять професійну мотивацію журналісток до зовнішніх чинників. Це підкреслює проблеми суспільства з тим, щоб визнати жінок повноправними суб’єктами навіть у складних і небезпечних сферах діяльності.

Для того, щоб це підтверджувати, журналістки мають покладатись на послідовність власного медіаобразу. Щоб глядач чи читач сприймав тебе, ти не маєш в жодному разі відходити від військової теми на щось інше, що журналістку потенційно може цікавити. Адже довіра до такої медійниці одразу падає:

“Це дуже залежить від послідовності. У мене, наприклад, є колега – вона рідко робить якісь матеріали воєнні, в неї різне взагалі. І коли в неї все ж виходить щось на воєнну тематику, то її аудиторія важко сприймає в такій ролі. Тому що воно виходить ніби непослідовно”. (Респондентка №3)

Важливо водночас відмітити, що подібний досвід релевантний у більшості випадків лише для тих журналісток, які працюють у кадрі:

“Під фотографією є виключно твоє ім'я, його дуже рідко читають. Об'єктивно я не тішу себе, інколи я чую від підписників, що ми там купили газету, там було твоє прізвище, ми так тішились, що це саме ти, але переважно твоя особистість це просто ім'я і прізвище невеличким шрифтом під великою фотографією. Люди не споживають новини і не споживають фотографію через призму “о, це зробила дівчина, о, це зробила українська дівчина”. (Респондентка №2)

“Там на сайті в нас вказано чий це матеріал. Але оскільки я не працюю в кадрі, а я здебільшого поза ним працюю, то, можливо, аудиторія не дуже розуміє, що там знімала жінка чи чоловік”. (Респондентка №5)

Кореспондентки, що працюють у кадрі таким чином стикаються не тільки з упередженнями в редакціях, від власних героїв та офіційних джерел, а також і після виконання власної роботи нерідко її результатом може стати не підтримка від глядача, а засудження і зневага. Ще одне підтвердження низького рівня медіаграмотності та гендерної чутливості аудиторії, навіть у “сучасних”, здавалось би більш прогресивних незалежних медіа:

“Колеги, які працюють в кадрі. В нас є класні дуже колеги, наприклад дівчина, вона для “Громадського” працює. Вона робить завжди дуже класну роботу, мені подобається, як журналістка будує історію, як “Громадське” працюють на нашій війні. Але там дійсно кожного епізоду є коментарі про цю “дівчину в кадрі” – “а чого ви її туди пустили?”. Це насправді жах, тому що дійсно замість акценту на людях, чії історії ти розповідаєш, роблять акцент на тобі, на твоїй статі”. (Респондентка №8)

Ще один фактор, набагато серйозніший ніж коментарі під відкритими відео, це анонімні або відкриті форми онлайн-насилства. Респондентки розповідали про

випадки переслідування в соцмережах, отримання сексуалізованих повідомлень та коментарів:

“Я не знаю чи чоловікам пишуть подібні дуже різні повідомлення в особистих, подібні як до мене приходять. Одного разу це була велика переписка, яку я не бачила, ну і людина два роки писала мені повідомлення сексуального характеру, але я їх не бачила. Цей підписник, він дійсно прямо еротизовані сни свої мені описував і я просто починаю листати цей монолог і він справді два роки мені писав великі повідомлення, ну, щось там в людини відбувалось. І я розумію, що він слідкував за мною, в мене відкрита сторінка, він там щось собі думав, і так стало неприємно і огидно. І чесно кажучи є сумніви, що чоловіки з подібним зіштовхуються”.
(Респондентка №2)

Такі ситуації тільки створюють додатковий тиск на журналісток. Викликають тривогу, особливо коли ці небажані контакти тривають роками. Подібна поведінка з боку підписників є формою справжнього гендерного насильства й об'єктивізації, з якою чоловіки-журналісти стикаються значно рідше.

3.5. Психоемоційний стан та професійне вигорання. Стратегії подолання гендерних упереджень та жіноча солідарність у роботі

Поза сумнівом те, що висвітлювати війну вимагає від будь-кого набагато більше сил і енергії ніж робота з будь-якими іншими темами. Розповіді респонденток засвідчують глибокий психоемоційний вплив, який спричиняє робота в зоні бойових дій. У журналісток спостерігається підвищений рівень емоційного виснаження, що зумовлений як умовами роботи, так і глибиною залучення у переживання героїв:

“Це все дуже сильно залежить від того, яка ти людина, хтось є стійкіше емоційно, хтось є слабше емоційно. Я дуже емпатична, навіть про себе ніколи цього не думала, допоки я не почала працювати більше над глибшими історіями документальними, бо коли ти новинний, ти там людей побачив, забув, і воно якимось швидше проходить. Коли ти певний час з людьми проводиш, зі своїми героями, героїнями, ти дуже сильно переймаєшся їхніми історіями, тому для мене, чим старше ти стаєш, тим більше реагуєш”. (Респондентка №7)

“Треба піклуватися про себе і про людей, які тобі довірили свою історію. Чесно скажу, що я не підтримую зв'язок з усіма, кого я знімала, але я намагаюся відповідати. Я б сказала, що військовим я відповідаю всім, цивільним, напевно, я не встигаю або можу пропустити, відповісти не всім, але це не тільки про тяглість, як ти розповідаєш історію, а про певну внутрішню етику, що тобі довірили найважливіше, що може бути. І ти маєш бути дуже ніжним з цими людьми, які тобі довірились”. (Респондентка №3)

На відміну від новинної журналістики, тривале перебування поруч з респондентами у складних обставинах (документальні історії, репортажі з фронту) формує високий рівень емпатії, що часто не встигає бути обробленим емоційно. Це призводить до самознецінення, сумнівів у власному праві висвітлювати війну, та навіть посттравматичних реакцій — як-от дезорієнтація після обстрілів:

“Якщо казати загалом, в мене буває знецінення самої себе. Бо мені завжди здається – ну що я там бачила. Я не була там, де були вони. Я не знаю, як це. Я приїхала на пару годин і поїхала. Ну ладно, не пару годин, а пару днів. І поїхала на позицію. А вони там живуть місяцями, по півроку, рік. У мене таке буває. Мій крайній виїзд був дуже тяжкий. Що я ще тиждень в простраці, бо я потрапила під обстріл”. (Респондентка №1)

В той самий час респондентки продемонстрували високий рівень рефлексивності щодо їх професійної етики та відповідальності, яку вони несуть. Журналістки розуміють важливість збереження гідності героїв, піклування про ті історії, які їм довірили, і намагаються підтримувати зв'язок, навіть поза межами робочого процесу. Це свідчить про наявність глибокого почуття морального обов'язку, що, водночас, може посилювати тягар психологічного навантаження.

Журналістки також ділились наскільки особисто важливо для кожної впливати на середовище в якому вони знаходяться. Їх стратегії внутрішнього опору та подолання упереджень відрізняються, проте більшість з них намагаються змінювати ставлення через особистий приклад, делікатну комунікацію та феміністичний дискурс, навіть у неприйнятному до цього середовищі. Така позиція – форма професійного спротиву, що одночасно захищає і колег, і власну суб'єктність у професії:

“З мене інколи колеги поруч сміються, що ти можеш бути в дуже дивному місці, в дуже дивних обставинах, а я починаю фемдискурс. Завжди думаю, що я напевно єдина людина, яка може зайнятися “лагідною фемінізацією” і якимось чином обережно і ніжно пояснити. Розумію, що якщо я не буду людиною, яка хоч якусь базу пояснить, інша моя колега може зіштовхнутися з чимось неприємним. Я намагаюся на випередження щось пояснити”. (Респондентка №2)

“Я завжди думаю ще про інших жінок-колег. Важливо бути нетерпимими до проявів неадекватної поведінки. Зараз я розповідаю, що я не зіштовхувалася з якимись грубими домаганнями чи чимось таким. Це не означає, що цього немає, але я хочу заохочувати жінок в професії про це говорити, тому що це буде убезпечувати мене від того, що це не станеться зі мною ніколи, тому що ми маємо про це говорити.” (Респондентка №9)

Ще однією важливою складовою психоемоційного відношення до своєї роботи, яка допомагає журналісткам триматись, респонденти визначають особистий приклад.

Солідарність з іншими жінками у професії стає їх механізмом долання всієї низки вищезгаданих упереджень:

“Будь-які упередження, коментарі, питання, сексизм – це те, на що ти можеш впливати виключно своїм особистим прикладом. Я розумію, в якийсь момент ти просто хочеш сказати "ну все, я зупиняюсь". Але все це ти можеш змінювати виключно своїм прикладом, своєю роботою”. (Респондентка №6)

“Це така робота більше за суспільство. Щоб в нас все менше було цих унікумів, які пишуть: “подивіться на неї, вона так виглядає, вона сама всьому вина””. (Респондентка №4)

З їх слів також чітко прослідковується те, як вони надають важливості відкритого обговорення випадків сексизму та сексуальних домагань. Про це згадує і Респондентка №9, Респондентка №4, а також і Респондентка №1:

“Насправді є така тенденція, що в нас багато жінок. Мені здається, що у медіа є можливість це зробити – більше розкривати тему насилля. Мені б хотілося, щоб вона була розкрита. Статистично все одно в менше насильства від жінок до чоловіків, ніж від чоловіків до жінок. Треба більше робити в упор те, що жертва – це жертва, і вона не винна”.

Попри постійну загрозу та стрес у польових умовах, респондентки відзначають, що їх зосередженість на виконанні професійних завдань допомагає відволіктися від страху та паніки. Вони імплементують індивідуальні адаптивні механізми, що дозволяють їм ефективніше функціонувати в екстремальних умовах. Кожна з них намагається створити для себе зону контролю у хаосі і стресі:

“Робота дуже допомагає відволіктися від страху. Коли ми знімали, наприклад, у Вовчанську і там лягали КАБи, то я фокусувалася на роботі. А в Києві обстріли, мені буває страшніше. Тут ти просто розумієш, що у небезпечних умовах, ти в

голові усвідомлюєш – панікувати не можна, потрібно розібратись з цим страхом”.

(Респондентка №5)

“Я дуже спокійно поєдную особисте життя з робочим. В мене по факту моє особисте життя дуже сильно пов'язано з громадською моєю позицією і мені так комфортно. Якби я могла, я б ще частіше їздила”. (Респондентка №4)

Ще однією важливою темою, яку в контексті емоційної стійкості і вигорання згадували респонденти – це самоусвідомлення ризиків і загалом високий рівень професіоналізації. Кореспондентки повністю усвідомлюють екстремальний характер своєї роботи і наголошують на важливості психологічної підготовки:

“Ти маєш бути готова до цього. Це не прогулянка в Діснейленд, не всі мають знімати війну. І я не одразу це зрозуміла, наприклад. Не всі можуть це робити так довго, не всі можуть робити так інтенсивно, не всім потрібно знімати так близько”. (Респондентка №2)

“Варто бути в собі впевненою. Ти звісно ніколи не підготуєшся банально до якогось обстрілу, але все ж таки дуже важливо себе налаштовувати морально, хоча б, щоб розуміти, як ти можеш зреагувати на це все”. (Респондентка №6)

“Романтизувати війну не варто. Має бути дуже обізнаною, рішення їхати туди має бути дуже зважене. Я над цим думала майже три роки. Моя перша порада – подумай, а чи треба воно тобі?” (Респондентка №1)

Респондентка №5 до прикладу, також наголошувала, що редакції з чітко прописаними протоколами безпеки, етичною підтримкою та можливостями достатнього відпочинку після польових поїздок значно зменшують рівень вигорання. Коли такого немає, з різних причин, чи то фінансування чи будь-яких інших, медійниці відчувають себе більш вразливими та емоційно виснаженими. Також зі стресом та заплутанністю часто допомагає впоратись “стара-добра” жіноча солідарність, зокрема участь у різних жіночих групах підтримки, чи інших

неформальних організаціях. У таких місцях можна без осуду говорити про пережите, отримати пораду або просто не відчувати себе наодинці з викликами. Так ось Респондентка №5 згадувала зокрема і ГО “Жінки в медіа”:

“Тому дуже важливо, щоб жінки мали змогу обирати адекватних колег. І це важливо, коли ми там говоримо про якийсь жіночі спільноти в Facebook, наприклад, "Жінки в медіа" дуже хороший приклад. Вони допомагають, наприклад час від часу роблять програми для перевірки свого здоров'я, а ми часто забуваємо про себе, бо купа роботи, але треба не забувати”.

У контексті професійної діяльності жінок-журналісток у зонах підвищеної небезпеки, опитані респондентки одноставно підкреслюють критичну значущість не лише психологічної готовності, але й належної фізичної підготовки. Особливий акцент медійниці роблять на системному проходженні спеціалізованих навчальних програм, зокрема курсів з тактичної медицини, а також тренінгів з управління ризиками, дій у кризових ситуаціях і загалом роботи журналіста у небезпечному середовищі. Набуті практичні навички є вирішальними для збереження життя самих журналісток і інших людей у їхньому безпосередньому оточенні. Особливо в умовах бойових дій, де пріоритет у наданні першої допомоги віддається військовим, а не представникам цивільних професій, включно з журналістами. Самостійне забезпечення власної безпеки це фундаментальна професійна вимога для будь-якого війська. Такий підхід респонденток до підготовки мінімізує потенційні ризики травматизації та підвищує шанси на виживання до того ж сприяє формуванню автономності та професійній впевненості у польових умовах:

"Такмед, робота в малих тактичних групах, мінування-розмінування, основи саперної справи. От на цьому всі починають сипатись і казати, що я хочу вже на війну, я уже хочу в окоп, я уже хочу там знімати, що ти мені про це говориш.

Потім я починаю говорити про спорядження, про аптечку, про те, що після такмеда треба ще робити рефреші кожні 6 місяців". (Респондентка №8)

"Дуже важливо відвідувати тренінги, особливо з медичної допомоги. Дуже небезпечно, коли люди йдуть на лінію фронту і не вміють надавати навіть якусь саму просту допомогу. Як мені колись сказали, і це правда, коли щось станеться – військові будуть рятувати своїх. Ти будеш остання про кого вони згадають".

(Респондентка №10)

У контексті таких стресових умов роботи, респондентки адвокатують впровадження критично необхідної структурованої системи психологічної підтримки для всіх медійників, що працюють у зоні бойових дій. Нинішній стан справ це або повна відсутність подібних послуг, або їхня обмеженість, що створює значні прогалини у системі, адже психологічний стан це така ж важлива частина як і фізична безпека. Цей дефіцит адекватної допомоги тільки посилює і так високі ризики емоційного виснаження, синдрому вигорання та виникнення посттравматичних стресових розладів (ПТСР), що є типовими наслідками довготривалого перебування у небезпечних середовищах. Професійну діяльність респонденток у зонах бойових дій постійно супроводжують фізичні ризики, а також суттєве емоційне навантаження. Наслідком цього можуть стати численні психологічні кризи та вигорання на роботі. Попри це опитані журналістки демонструють схильність до моральної стійкості. Журналістки усвідомлюють рівень своєї відповідальності та важливості солідарності з іншими жінками у професії. Для подолання значного стресу, що підсилюється гендерними упередженнями журналістки виступають за системну підготовку, підтримку колег, делікатну адвокацію феміністичних підходів. Ці практики — доказ формування нової культури професійної витривалості. Та все ж вона потребує посилення на інституційному рівні — зокрема, через забезпечення структурованої психологічної підтримки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Аналіз глибинних інтерв'ю з українськими журналістками, що працюють у зонах бойових дій, підтверджує системний характер гендерних упереджень у сфері української воєнної журналістики. Незважаючи на зростання кількості жінок у професії та позитивні зміни у частині незалежних редакцій, дискримінаційні практики залишаються поширеними на інституційному та особистісному рівні – під час роботи “в полі” чи у коментарях . Журналістки стикаються з упередженим ставленням у редакціях. Там нерідко сумніваються в їхній фаховості, обмежують доступ до складних тем або позицій, а також відтворюють стереотипні уявлення про «жіночі» та «чоловічі» ролі. У польових умовах бар'єри лише загострюються: герої матеріалів, переважно чоловіки-військові, нерідко демонструють сексистське чи протекціоністське ставлення, відмовляються співпрацювати або переводять професійну комунікацію в особисту площину, що ускладнює виконання журналістських завдань.

Проблеми гендерної нерівності доповнюються особливостями суспільного сприйняття жінок-кореспонденток. Попри високий рівень професіоналізму, вони нерідко отримують оцінки, що ґрунтуються не на змісті роботи, а на їхній зовнішності. Такі висловлювання цілковито знецінюють роботу журналісток. Це також сигнал, наскільки глибоко у суспільстві укорінені патріархальні норми. Додатковим психологічним тягарем стає онлайн-наси́льство — сексуалізовані повідомлення, переслідування в соцмережах та коментарі, які створюють додаткову напругу і підвищують ризики емоційного вигорання.

Втім незважаючи на виклики, журналістки демонструють високу моральну стійкість і відданість своїй професії. Їх досвід свідчить про існування ефективних

індивідуальних і колективних стратегій подолання упереджень: від делікатної адвокації феміністичних підходів до активної участі у жіночих професійних спільнотах і мережах підтримки. Журналістки також акцентують на необхідності впровадження структурованих систем психологічної підтримки, безпекових протоколів та спеціалізованого навчання. Формування культури професійної витривалості, що поєднує високу етичність, солідарність та готовність до дії у небезпечних умовах, є ключовим ресурсом для жінок у сфері воєнної журналістики, проте його розвиток вимагає ширшої підтримки з боку медіаінституцій та громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було досягнуто поставлених завдань, що дало змогу сформулювати комплексне уявлення про гендерні упередження, з якими стикаються українські медійниці, а також окреслити їхні індивідуальні й колективні стратегії подолання цих викликів.

Зібрані якісні дані, отримані через інтерв'ю свідчать, що гендерна дискримінація і у 2025 році є справжньою проблемою, а не випадковим чи явищем. Дискримінація має системний і багаторівневий характер. Вона проявляється у редакціях, під час польової роботи та і від суспільства як такого.

Однією з ключових тенденцій, що вдалось виявити в процесі дослідження став **вплив професійного й соціального оточення** на рівень моральної та професійної стійкості журналісток. Підтримка з боку колег, особливо в незалежних редакціях, наявність безпечного середовища та довіра до професійних рішень жінки-кореспондентки значною мірою сприяють зменшенню рівня стресу й емоційного виснаження. Натомість відсутність такої підтримки, поєднана з упередженим ставленням або відкритою дискримінацією, посилює ризики професійного вигорання й моральної дезорієнтації.

Індивідуальні стратегії подолання дискримінаційних ситуацій включають і емоційну “самопоміч”, постійну професійну рефлексію, і обережну контекстуальну адвокацію феміністичних ідей у середовищах, які часто є ворожими до них. Колективні механізми також займають у цьому списку не останнє місце — участь у професійних жіночих спільнотах, мережах підтримки, неформальне обговорення складних випадків — це все ресурси для емоційної стійкості та розвитку солідарності.

Порівняння досвідів респонденток, які працюють у різних типах медіа — від міжнародних та незалежних до державних чи локальних — виявило значні відмінності у редакційній культурі, розподілі обов'язків, доступі до ресурсів та ступені дискримінації. Зокрема, журналістки з незалежних або міжнародних медіа вказують на менший рівень гендерних упереджень і вищу повагу до професійного внеску, натомість працівниці традиційних редакцій частіше повідомляють про прояви сексизму, недовіри або маргіналізації.

ДЖЕРЕЈА

1. Bruce Lawrence Berg, *Qualitative research methods for the social sciences*, Allyn & Bacon, A Pearson Education Company, 1989
2. Judith P. Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, Chapman & Hall, Inc., 1990
3. Carolyn M. Byerly, *Global Report on the Status of Women in the News Media*, International Women's Media Foundation IWMF, 2011
4. Kimberlé W. Crenshaw, *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*, 1989 U. Chi. Legal F. 139
5. John W. Creswell, *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, SAGE Publications, Inc., 2014
6. Graham R. Gibbs, *Different Approaches to Coding*, *Sociological Methodology*, 2012
7. Erving Goffman, *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*, Harvard University Press, 1974
8. Luba Kasso, *The Missing Perspectives of Women in News*, The Bill & Melinda Gates Foundation, 2020
9. Renée Lugschitz Kaltenbrunner, *Female Correspondents Covering the Spanish Civil War. Assessment of Journalistic Quality and Partiality from a Comparative Perspective*, 2021
10. Sally McLaren, *Women Reporting Conflict: Reflections on No Woman's Land: On the Frontline with Female Reporters*, *Feminist Media Studies*, 2013
11. Laura Mulvey, *Visual Pleasure and Narrative Cinema*, *Screen*, Volume 16, Issue 3, 1975, c. 6–18

12. Ievgeniia Oliinyk, *Journalists in the Midst of Full-Scale War – Report on Ukraine*, Human Rights Platform, 2024
13. Inge Snip, *CFWIJ 2023 Annual Report*, Coalition For Women In Journalism, 2023
14. Linda Steiner, *Feminist Media Theory*, *The Handbook of Media and Mass Communication Theory*, 2014, с. 359–379
15. Linda Steiner, *Women War Reporters’ Resistance and Silence in the Face of Sexism and Sexual Violence*, *Media & Jornalismo*, 2017, с. 11–26
16. Gaye Tuchman, *Making News: A Study in the Construction of Reality*, New York: Free Press, 1978
17. Gaye Tuchman, *The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media*. In: Crothers, L., Lockhart, C. (eds) *Culture and Politics*. Palgrave Macmillan, New York, 2000, с. 150–174
18. Virginia Braun, Victoria Clarke, *Using Thematic Analysis in Psychology*, *Qualitative Research in Psychology*, 2006
19. Тамара Марценюк, *Гендерний моніторинг каналів телебачення України: тематика війни*, Національна рада з питань телебачення та радіомовлення, 2023
20. Володимир Паніотто, Наталя Харченко, *Методи опитування*, 2017, с. 64–175
21. ГО Жінки в медіа, *Гендерний профіль Українських медіа*, 2023
22. ГО Жінки в Медіа, *Гендерний профіль українських медіа*, 2024
23. Coalition For Women In Journalism, *Women Journalists On The Frontlines Of War And Conflict*, 2022, URL: <https://www.womeninjournalism.org/campaigns-all/iwd-2022#report>

ДОДАТКИ

Додаток А. Гайд для проведення інтерв'ю із українськими жінками-журналістками, що висвітлюють події російсько-української війни

Професійний контекст

1. Розкажіть, про свій журналістський шлях: з якими темами ви працюєте найчастіше, скільки років у професії?
2. Як змінилась ваша професійна діяльність після початку повномасштабної війни? Чи трансформувались теми, формат чи умови роботи?
3. Які емоційні чи психологічні зміни ви відчули у своїй роботі після 24 лютого 2022 року?

Досвід гендерних викликів (з перспективи редакцій, героїв та джерел інформації)

4. Чи доводилось вам стикатися з гендерними упередженнями під час виконання професійних обов'язків?
5. Чи проявлялися ці упередження у внутрішньому середовищі редакції — з боку колег, керівництва?
6. Чи виникали такі ситуації безпосередньо "в полі", наприклад, під час спілкування з військовими, офіційними джерелами або героями матеріалів?
7. Чи впливав факт вашої статі на доступ до певних тем, подій або локацій?
8. Чи були випадки, коли вас не включали до знімальних груп, не призначали на поїздки або відмовляли в завданнях через те, що ви жінка?
9. Чи помічали ви різницю у ставленні до вас з боку джерел інформації залежно від того, хто перед вами — чоловік чи жінка?

Сприйняття аудиторії та суспільства

10. Як, на вашу думку, змінюється сприйняття жінок-журналісток в українському суспільстві під час війни? Чи помітили ви зміни у порівнянні з довоєнним періодом?

11. Чи стикались ви з гендерними упередженнями або стереотипами з боку аудиторії — у коментарях, фідбеку чи публічних реакціях на ваші матеріали?

- Баланс особистого та професійного

13. Як поєднання особистого життя (родини, емоційного навантаження, питань безпеки) з журналістською роботою впливає на вас у воєнний час?

14. Чи відчуваєте ви тиск через необхідність бути "емоційно стійкою" на роботі?

Стратегії подолання гендерних викликів

15. Як ви зазвичай реагуєте або справляєтесь із ситуаціями гендерної дискримінації? Які стратегії або ресурси допомагають вам?

16. Чи отримуєте ви підтримку з боку редакції або колег у складних ситуаціях? Якою саме є ця підтримка?

17. Які внутрішні ресурси або зовнішні фактори допомагають вам зберігати професійну стійкість і мотивацію?

Рефлексії, рекомендації, завершальні питання

18. Що, на вашу думку, слід змінити в українських медіа, щоб забезпечити гендерну рівність і подолати бар'єри у професії?

19. Яку пораду ви могли б дати молодим журналісткам, які тільки починають свій шлях?

20. Чи бачите ви позитивні зміни у сфері гендерної чутливості в медіа за останні роки? Якщо так — які саме?

21. Чи є щось важливе, чим би ви ще хотіли поділитися, що ми не обговорили, але вважаєте суттєвим для розуміння вашого досвіду?

Додаток Б. Таблиця з аналітичними темами і кодами зі стенограм глибинних інтерв'ю із українськими жінками-журналістками, що висвітлюють події російсько-української війни

Гендерні упередження в межах редакційного середовища.

Для мене дуже, звісно, болісно і важко бути очевидицею того, що ця війна стала ще більша і ще кривавіша, але тим не менш для мене велика радість бачити, як змінилось військо і ставлення до жінки у війську, і скільки дівчат і жінок долучилися і займають бойові посади, але так само мати реалізацію. Я інколи чую скепсис за спиною від колег-чоловіків про те, що жіночі історії, мені все одно. Я була б рада, якби чоловіки-фотографи знімали історії про жінок на війні більше, але якщо вони на це не звертають уваги, окей, це буду робити я чи інші колежанки.

Журналістки все перекручують, не говорять правду. Іноді видумують щось. Особливо, коли це якась чутлива інформація, і люди не посилаються на джерела. Коли у тебе якийсь анонімне джерело, це все, це одразу, це неправда.

Тому що були такі відповіді, як, наприклад — ти дівчинка, ти ще маленька, ну куди, 18, 19 років. Дійсно дуже багато було випадків. Мені взагалі, моє перше відрядження, коли мені дозволили поїхати на лінію фронту, це мав бути початок березня 2022 року, власне, ми знаємо, що сталося, і фронт прийшов до

мене, але навіть якби не почалося повномасштабне вторгнення, це мало бути моє перше відрядження туди, і тоді мені хоч пообіцяли, але зрештою так і не відпустили

Ні, в мене не бувало такого, я працювала в адекватних редакціях, на “Громадському” на “Суспільному”, трохи на “Радіо Свобода”, також в мене був досвід на фрілансі. В редакціях я ніколи не стикалася, тому що в більшості медіа у нас адекватні, мені здається. Ти співпрацюєш з людьми, які адекватні, які поділяють твої цінності.” — рп 5

“ Мені казали, у нас там вже є філія і журналісти. Але це ще непогана відповідь. Бувало казали “ти дівчинка, ти ще маленька, ну куди, 18 чи 19 років. (Респондентка №10)

Дуже багато було такого, коли там умовно казали, навіть редактор, з яким я в дуже хороших стосунках, він досі працює зі мною, він казав, що “тобі народжувати, ти жінка, ти маєш більше думати про це.” Такі якісь дуже сексистські вислови, навіть як мобінг можна це сприймати частково” (Респондентка № 7)

Була ситуація, на той час я була в ньюзрум і казала, що я дуже хочу поїхати, бо в якраз вирішували, хто. Але тоді відправили іншу колегу, в нас вона працювала регіональною редакторкою, і якби послалися на більший досвід, але я пам'ятаю, що її прям впрошували поїхати, а я, наприклад, дуже сильно хотіла сама. І коли тобі кажуть, відправимо не тебе, бо в тебе менше досвіду роботи, то це дуже смішно, тому що, а звідки він з'явиться, якщо ви не дасте шанс поїхати?

Я маю велику привілеگیю працювати в іноземних медіа, де взагалі моя стаття не має ніякого значення. Я не чула за останні три роки ніколи нічого пов'язано з моєю статтю, ні додаткових вимог, ні додаткових поблажек, ні “ти не будеш туди їхати, тому що це небезпечно”, жодного разу. Я чула сексистські випадки, але від українських колег. Закордонні колеги кажуть що це настільки непрофесійно і не етично, і я виключно це чую подібне від українців досі, але я думаю, що вони згодом навчаться чомусь від роботи з іноземними ЗМІ.

Серед колег, навпаки, і це частіше, до речі, були чоловіки, вони кажуть, що в нас більше журналістів,

	<p>які їздять як репортажники на фронт, це частіше жінки. В силу різних причин. Хтось з чоловіків, наприклад, мобілізований. Я з цим зіштовхнулася, і вони дійсно горять військовою тематикою, я дуже багато таких знаю</p>
<p>Гендерні виклики у польовій роботі журналісток.</p>	<p>Ми заїхали на кілька днів на позиції, ти там спілкуєшся з чоловіками, хтось адекватно на тебе реагує, а хтось починає з тобою фліртувати і ти ставиш йому питання, він не відповідає на них, бо він починає до тебе підходити щось жартувати. Проходить буквально 10 хвилин, йому це саме питання ставить чоловік, там, колега, і він абсолютно адекватно на нього відповідає</p> <p>Вони дуже були раді якраз таки тому, що я дівчина. В них жінки, можливо, не так часто їздять, плюс останнім часом ситуація стає значно гіршою, небезпечною, і не так багато військорів зараз їздять на фронт. Ну, тим паче жінок, тим паче молодих. І відповідно для них те, що приїхала жінка, я знаю, що мій приїзд вони можуть обговорювати декілька тижнів.</p>

Військові дають зрозуміти, що люблять, коли приїзять кореспондентки, більш ніж коли приїзять кореспонденти. Вони стають більш ... розкуті, розумієш

Армія все одно залишається дуже сексистською структурою. Я не можу говорити недружньою, бо я не є частиною війська, але я, скоріше, завжди за замовченням розумію, що мене будуть сприймати як дівчинку, і мені треба буде щось доводити. Особливо якщо мене не знає особисто командир, або якщо немає якоїсь рекомендації, або якщо підрозділ не знайомий з моєю роботою, з моїм ім'ям".
(Респондентка №2)

З початку війни, в 2014-2015 році, ти постійно мусиш витратити час, енергію, щоб доводити, що ти приїхала не розважатись, не шукати чоловіка собі і ти не хочеш слухати історії про те, що тобі треба сидіти вдома, а як тебе сюди відпустили батьки.

Таке здебільшого від військових, якоїсь середньої ланки звучить. Коли ти вже домовився з прес-офіцером, все, ви зустрічаєтесь, а ця людина тебе мала провести, і він дивується чомусь, що ти

дівчина. Коли я їхала з водієм на позицію в Харківській області. І він каже: “я часто їжджу, ввожу журналістів, дівчат, і я оце думаю. Вони мають дітей народжувати, а не тут бути. Чого ви всі сюди їздите? (Респондентка №9)

А якщо чоловіки, особливі, такі, не офіцери, в них немає великих посад, і вони працюють тільки з чоловіками, в них є застереження. Що може ця жінка, Та що ви розказуєте? Вона не витримає стрес? Хіба вона зможе просидіти, десь, там, на передній лінії стільки, скільки я, і це здебільшого в старших людей.

Але дуже часто буває, коли їдеш умовно на лінію фронту, і там військові, вони не роблять це зі зла, але вони такі, ой, ти дівчинка, навіщо тобі це? Туди не лізь. Вони це роблять дуже обережно, але з іншого боку, це знецінює мою роботу. Тому що тут і зараз я не дівчинка, а журналіст. (Респондентка №4)

Чоловіки, особливі звичайні, не офіцери, в них немає великих посад, і вони працюють тільки з чоловіками, в них є оце застереження. А що може ця жінка? Вона не витримає стрес. Хіба вона зможе просидіти на

	<p>передній лінії стільки, скільки я. І це здебільшого в старших людей. Але як тільки вони починають працювати з жінкою, то думка змінюється. (Респондентка №3)</p> <p>Якщо в підрозділі класно працює дівчина на своїй бойовій посаді, ти ніколи не почувеш жодного сексистського жарту. Я завжди завдячую всім цим жінкам, коли я приїжджаю працювати в такі підрозділи, що мені ніхто не скаже жодного кривого слова через мою статтю, але це завдяки жінкам і дівчатам. І я так само сподіваюся, що моя робота допомагає іншим колежанкам, які потім працюють з цим підрозділом, або принаймні мій приклад може когось теж підтримати, що це можна робити. (Респондентка №2)</p>
<p>Взаємодія з офіційними джерелами та інституційні бар'єри</p>	<p>На рівні вищого керівництва я з таким не стикалась. З тими ж прес-офіцерами чи щось таке. В мене є один-другий дуже хороший прес-офіцер. І це його жартівлива форма. Він так може сказати. Куди я тебе пушу, ти ж жінка. Але прям, щоб жорстко, то такого ні. (Респондентка №3)</p>

У мене є близький друг з морської піхоти. Він, наприклад, був суперскептичний щодо того, щоб брати жінок в його підрозділ, допоки в нього не з'явилась одна конкретна дівчина. Тепер, здається, там четверо, але він таки каже, вона прийшла і просто показала всім такий рівень роботи, що хлопці, які мають медальки, досвід бойовий фантастичний, вони просто завалили, тому що можна, виявляється, ось так працювати.

І саме ця конкретна перша дівчина в його підрозділі змінила взагалі його погляд на те, як ефективно і класно можуть працювати жінки

Бували історії, коли я чула, коли відповідь звучала наступним чином, що, блін, ми б, в принципі, туди можна проїхати, але ми не хочемо, щоб там загинула саме ти. От хочеш, ми там візьмемо твого оператора, одного ми посадимо, але щоб саме ти туди їхала. Декілька разів я чула таку конфігурацію.

Я так само чула це від своєї полеглої подруги в парамедицині Іри Цибук, коли її не пускали на евакуацію, кудись забрати пораненого бійця, і їй пояснювалося тим, що от вона ж жінка, і що як же

так, не можна наражати тебе через твою статтю на таку небезпеку.

Я хотіла потрапити дуже у одне місце, коли знімала бригаду в квітні 2022-го. Я знала, що в них є одне місце, на яке я спокійно могла би потрапити, але як мені потім сказали хлопці, з якими я спілкувалася – їхній командир, який при тому дуже добре до мене ставився, він прям прямою мовою сказав, що ні, ми дівчину не пустимо сюди, подумайте своєю головою. Мені було дуже неприємно. (Респондентка №9)

Наступного дня ми йшли по Станиці-Луганській, і ми зустріли прикордонників, і щось ми з ними поговорили. Ми повернулися в готель, і мені подзвонив хтось з прикордонників і сказав: "Доброго вечора! Які у вас плани на вечір? Може, ми вас запросимо на вечерю?" Тобто, це було дуже неоднозначно, це точно було не просто запрошення на вечерю. Ми звісно відповіли, що зайняті. І ти розумієш, що не можеш грубо сказати "ні", ти розумієш маєш з цими людьми далі працювати, і тобі не хочеться з ними сваритися. (Респондентка №8)

	<p>Казали, пояснювалося от вона ж жінка, і що як же так, не можна наражати тебе через твою статтю на таку небезпеку. Але чи зупиняло це мене? Ні. Ще буває таке – ой, в мене донька, ви там віку моєї доньки, як же ж так, я не можу це прийняти, але в діалозі зазвичай виходило переконати в зворотному. Чула і таке, що ми не хочемо, щоб загинула жінка на під'їзді туди. (Респондентка №2)</p> <p>Тут питання в твоїй задачі, якщо ти розумієш, що, тобі треба знімати вже, і тобі треба знімати конкретно цю людину, і ти не можеш. В тебе є або дедлайн, або таймінг, або якась ідея, яка сталася конкретно, і ти не можеш обійти, і ти маєш тільки з цими людьми спілкуватися. В такому випадку ти не можеш сказати ні, тому доводиться десь віджартовуватися, десь на щось закривати очі, робити вигляд, що ти не зрозуміла, або ще щось. (Респондентка №5)</p>
<p>Гендерні стереотипи у сприйнятті журналісток суспільством та їх аудиторією</p>	<p>Був у мене колись коментар: “дівчата, особливо такі, мають бути на подіумі, а не в танку, ви щось робите неправильно”. Або таке – “у вас що, не було чоловіка, щоб послати його на фронт?” (Респондентка №3)</p>

Хоча я бачила коментарі, що мені треба блефаропластику зробити, щоб синців під очима не було. Хто знає, що я на тому відео не спала навіть не пам'ятаю скільки днів, просто на енергетиках трималась. Не вмивалась і нічого не робила, бо просто умови не дозволяли. (Респондентка №1)

Отакі речі я багато разів чула – “нащо таких красивих жінок, нащо тобі їхати на фронт, нащо тобі це потрібно”. Таких фраз, я з ними зіштовхувалась мільярд разів за життя. Коли ти комусь кажеш, що ти дуже хочеш поїхати на фронт, і тобі “та нащо воно тобі здалося”. Ти постійно маєш пояснювати людям, чому в період повномасштабного вторгнення для тебе це важливо(Респондентка №4)

Це дуже залежить від послідовності. У мене, наприклад, є колега – вона рідко робить якісь матеріали воєнні, в неї різне взагалі. І коли в неї все ж виходить щось на воєнну тематику, то її аудиторія важко сприймає в такій ролі. Тому що воно виходить ніби непослідовно. (Респондентка №3)

Під фотографією є виключно твоє ім'я, його дуже рідко читають. Об'єктивно я не тішу себе, інколи я

чую від підписників, що ми там купили газету, там було твоє прізвище, ми так тішились, що це саме ти, але переважно твоя особистість це просто ім'я і прізвище невеличким шрифтом під великою фотографією. Люди не споживають новини і не споживають фотографію через призму “о, це зробила дівчина, о, це зробила українська дівчина. (Респондентка №2)

Там на сайті в нас вказано чий це матеріал. Але оскільки я не працюю в кадрі, а я здебільшого позаним працюю, то, можливо, аудиторія не дуже розуміє, що там знімала жінка чи чоловік. (Респондентка №5)

Колеги, які працюють в кадрі. В нас є класні дуже колеги, наприклад дівчина, вона для “Громадського” працює. Вона робить завжди дуже класну роботу, мені подобається, як журналістка будує історію, як “Громадське” працюють на нашій війні. Але там дійсно кожного епізоду є коментарі про цю “дівчину в кадрі” – “а чого ви її туди пустили?”. Це насправді жах, тому що дійсно замість акценту на людях, чії історії ти розповідаєш, роблять акцент на тобі, на твоїй статі. (Респондентка №8)

	<p>Я не знаю чи чоловікам пишуть подібні дуже різні повідомлення в особистих, подібні як до мене приходять. Одного разу це була велика переписка, яку я не бачила, ну і людина два роки писала мені повідомлення сексуального характеру, але я їх не бачила. Цей підписник, він дійсно прямо еротизованісни свої мені описував і я просто починаю листати цей монолог і він справді два роки мені писав великі повідомлення, ну, щось там в людини відбувалось. І я розумію, що він слідкував за мною, в мене відкрита сторінка, він там щось собі думав, і так стало неприємно і огидно. І чесно кажучи є сумніви, що чоловіки з подібним зіштовхуються. (Респондентка №2)</p>
<p>Психоемоційний стан та професійне вигорання. Стратегії подолання гендерних упереджень та жіноча солідарність у роботі</p>	<p>Це все дуже сильно залежить від того, яка ти людина, хтось є стійкіше емоційно, хтось є слабше емоційно. Я дуже емпатична, навіть про себе ніколи цього не думала, допоки я не почала працювати більше над глибшими історіями документальними, бо коли ти новинний, ти там людей побачив, забув, і воно якось швидше проходить. Коли ти певний час з людьми проводиш, зі своїми героями, героїнями, ти дуже сильно переймаєшся їхніми історіями, тому для</p>

мене, чим старше ти стаєш, тим більше реагуєш.
(Респондентка №7)

Треба піклуватися про себе і про людей, які тобі довірили свою історію. Чесно скажу, що я не підтримую зв'язок з усіма, кого я знімала, але я намагаюся відповідати. Я б сказала, що військовим я відповідаю всім, цивільним, напевно, я не встигаю або можу пропустити, відповісти не всім, але це не тільки про тяглість, як ти розповідаєш історію, а про певну внутрішню етику, що тобі довірили найважливіше, що може бути. І ти маєш бути дуже ніжним з цими людьми, які тобі довірилися.
(Респондентка №3)

Якщо казати загалом, в мене буває знецінення самої себе. Бо мені завжди здається – ну що я там бачила. Я не була там, де були вони. Я не знаю, як це. Я приїхала на пару годин і поїхала. Ну ладно, не пару годин, а пару днів. І поїхала на позицію. А вони там живуть місяцями, по півроку, рік. У мене таке буває. Мій крайній виїзд був дуже тяжкий. Що я ще тиждень в простраці, бо я потрапила під обстріл.
(Респондентка №1)

З мене інколи колеги поруч сміються, що ти можеш бути в дуже дивному місці, в дуже дивних обставинах, а я починаю фемдискурс. Завжди думаю, що я напевно єдина людина, яка може зайнятися “лагідною фемінізацією” і якимось чином обережно і ніжно пояснити. Розумію, що якщо я не буду людиною, яка хоч якусь базу пояснить, інша моя колега може зіштовхнутися з чимось неприємним. Я намагаюся на випередження щось пояснити. (Респондентка №2)

Я завжди думаю ще про інших жінок-колег. Важливо бути нетерпимими до проявів неадекватної поведінки. Зараз я розповідаю, що я не зіштовхувалася з якимись грубими домаганнями чи чимось таким. Це не означає, що цього немає, але я хочу заохочувати жінок в професії про це говорити, тому що це буде убезпечувати мене від того, що це не станеться зі мною ніколи, тому що ми маємо про це говорити. (Респондентка №9)

Будь-які упередження, коментарі, питання, сексизм – це те, на що ти можеш впливати виключно своїм особистим прикладом. Я розумію, в якийсь момент ти просто хочеш сказати "ну все, я зупиняюсь". Але

все це ти можеш змінювати виключно своїм прикладом, своєю роботою”. (Респондентка №6)

“Це така робота більше за суспільство. Щоб в нас все менше було цих унікалів, які пишуть: “подивіться на неї, вона так виглядає, вона сама всьому вина”. (Респондентка №4)

Насправді є така тенденція, що в нас багато жінок. Мені здається, що у медіа є можливість це зробити – більше розкривати тему насилля. Мені б хотілося, щоб вона була розкрита. Статистично все одно в менше насильства від жінок до чоловіків, ніж від чоловіків до жінок. Треба більше робити в упор те, що жертва – це жертва, і вона не винна. (Респондентка №1)

Робота дуже допомагає відволіктися від страху. Коли ми знімали, наприклад, у Вовчанську і там лягали КАБи, то я фокусувалася на роботі. А в Києві обстріли, мені буває страшніше. Тут ти просто розумієш, що у небезпечних умовах, ти в голові усвідомлюєш – панікувати не можна, потрібно розібратись з цим страхом. (Респондентка №5)

Я дуже спокійно поєдную особисте життя з робочим. В мене по факту моє особисте життя дуже сильно пов'язано з громадською моєю позицією і мені так комфортно. Якби я могла, я б ще частіше їздила. (Респондентка №4)

Ти маєш бути готова до цього. Це не прогулянка в Діснейленд, не всі мають знімати війну. І я не одразу це зрозуміла, наприклад. Не всі можуть це робити так довго, не всі можуть робити так інтенсивно, не всім потрібно знімати так близько. (Респондентка №2)

Варто бути в собі впевненою. Ти звісно ніколи не підготуєшся банально до якогось обстрілу, але все ж таки дуже важливо себе налаштувати морально, хоча б, щоб розуміти, як ти можеш зреагувати на це все. (Респондентка №6)

Романтизувати війну не варто. Має бути дуже обізнаною, рішення їхати туди має бути дуже зважене. Я над цим думала майже три роки. Моя перша порада – подумай, а чи треба воно тобі? (Респондентка №1)

Тому дуже важливо, щоб жінки мали змогу обирати адекватних колег. І ще важливо, коли ми там говоримо про якийсь жіночі спільноти в Facebook, наприклад, "Жінки в медіа" дуже хороший приклад. Вони допомагають, наприклад час від часу роблять програми для перевірки свого здоров'я, а ми часто забуваємо про себе, бо купа роботи, але треба не забувати. (Респондентка №5)

Такмед, робота в малих тактичних групах, мінування-розмінування, основи саперної справи. От на цьому всі починають сипатись і казати, що я хочу вже на війну, я уже хочу в окоп, я уже хочу там знімати, що ти мені про це говориш. Потім я починаю говорити про спорядження, про аптечку, про те, що після такмеда треба ще робити рефреші кожні 6 місяців. (Респондентка №8)

Дуже важливо відвідувати тренінги, особливо з медичної допомоги. Дуже небезпечно, коли люди їдуть на лінію фронту і не вміють надавати навіть якусь саму просту допомогу. Як мені колись сказали, і це правда, коли щось станеться – військові будуть рятувати своїх. Ти будеш остання про кого вони згадають. (Респондентка №10)

